

Faunabeheerplan 2017-2020
Kauw, Zwarte Kraai & Spreeuw

Faunabeheereenheid Limburg

Faunabeheerplan 2017-2020

Kauw, Zwarte Kraai & Spreeuw

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Faunabeheereenheid Limburg.

Faunabeheereenheid Limburg
Postbus 960
6040 AZ Roermond
0475-381733
info@fbelimburg.nl
www.faunabeheereenheid.nl

*Het werk van de Faunabeheereenheid Limburg
wordt mogelijk gemaakt door*

provincie limburg

VOORWOORD

Voor u ligt het Faunabeheerplan 2017-2020 Kauw, Zwarte Kraai & Spreeuw.

In verband met voortschrijdend inzicht en ontwikkelingen in het veld zijn in aanvulling op hetgeen hierover al in het overkoepelende Faunabeheerplan Limburg 2015-2020 is opgeschreven voor de drie bovenvermelde diersoorten een aantal zaken aangevuld, opdat op basis van dit aanvullende Faunabeheerplan tussentijds de afgegeven ontheffingen voor de betreffende soorten aangepast kunnen worden met als doel de ontheffingen praktisch toepasbaar in het veld te blijven houden.

Roermond, 18 december 2017

Namens het bestuur van de Stichting Faunabeheereenheid Limburg

A handwritten signature in blue ink. It features a large, loopy initial 'F' that is partially enclosed by a circle. A long, horizontal, slightly wavy line extends from the bottom of the 'F' to the right, ending in a small dot.

Dhr. F. Nijpjes
Voorzitter

Inhoudsopgave

12-0	<i>Kauw (Corvus monedula)</i>	5
14-0	<i>Zwarte Kraai (Corvus corone)</i>	24
15-0	<i>Spreeuw (Sturnus vulgaris)</i>	43

12-0 **Kauw (*Corvus monedula*)**

12-1 **Verspreiding & Aantalsontwikkeling**

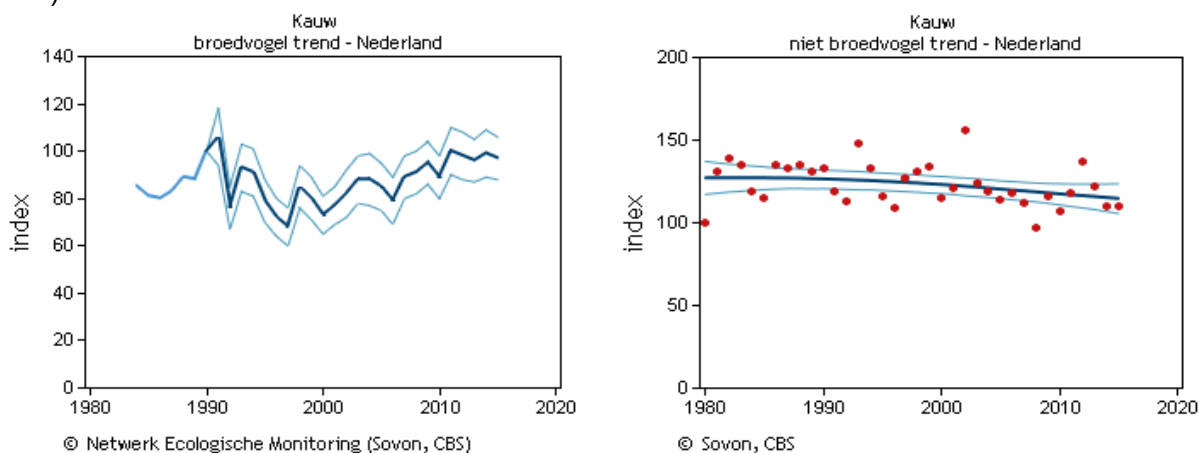
12-1.1 **Algemeen**

Deze kolonievogel behoort tot de kraaiachtigen. Hij broedt in torens, Konijnenholen, schoorstenen en holle bomen in grotere of kleinere groepen. Voedselzoekende Kauwen verblijven vaak in gezelschap van Roeken en Spreeuwen. Zijn voedsel bestaat uit wormen, slakken, aas, insecten, vruchten, granen en soms kleinere vogels of muizen. Paarvorming vindt voor het leven plaats. Het legsel bestaat uit 3 tot 7 eieren. Het nestmateriaal bestaat uit takjes en materiaal met vooral wol of haren, welke wordt geplukt van schapen of paarden.

De Kauw komt vrijwel in geheel Nederland als broedvogel voor, meestal rond menselijke bebouwing, maar minder regelmatig ook langs bosranden.

De broedpopulatie bedroeg in 2000 180.000 tot 220.000 paren. Deze soort is landelijk de afgelopen 15 jaar in aantal toegenomen (Matige toename, bron: SOVON; zie Afbeelding 12-1).

Afbeelding 12-1: Trend (met betrouwbaarheidsmarge) populatieontwikkeling Kauw Broedvogels en Niet Broedvogels (SOVON 2017)

12-1.2 **Voorkomen & Trend in Limburg**

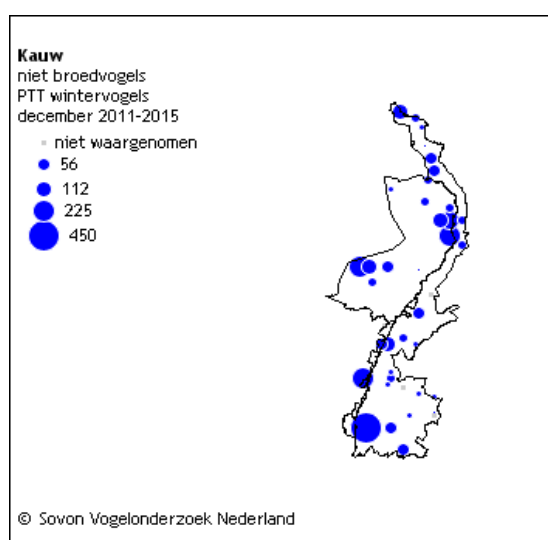
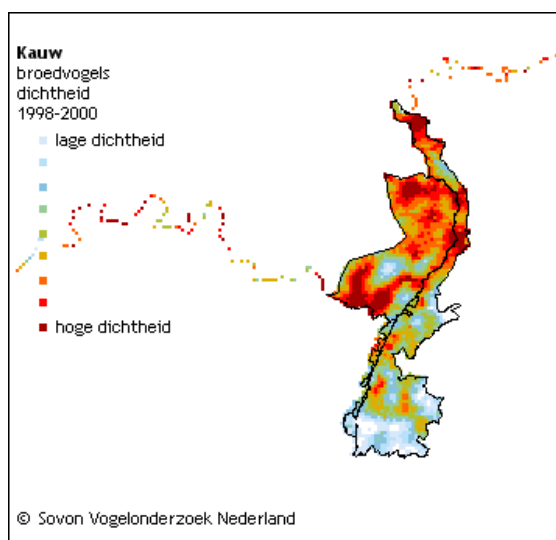
De Kauw is in Limburg een talrijke broedvogel, de schatting in 1998 was 6.900 tot 15.000 paren (Bron: Avifauna in Limburg). Deze komen voornamelijk in Noord- en Midden-Limburg voor.

In Zuid-Limburg is de soort zonder aanwijsbare redenen juist een zeldzame broedvogel: zie Afbeelding 12-2 en Bijlage 12-3 & 4 (2012-2016) voor een grafische weergave van de Dichtheid & Verspreiding. Overigens geldt dit ook voor aangrenzend België en Duitsland (Rheinwald 1993, Hagemeijer & Blair 1997).

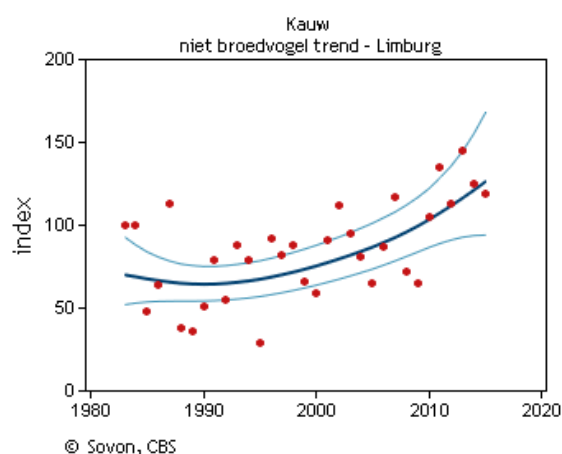
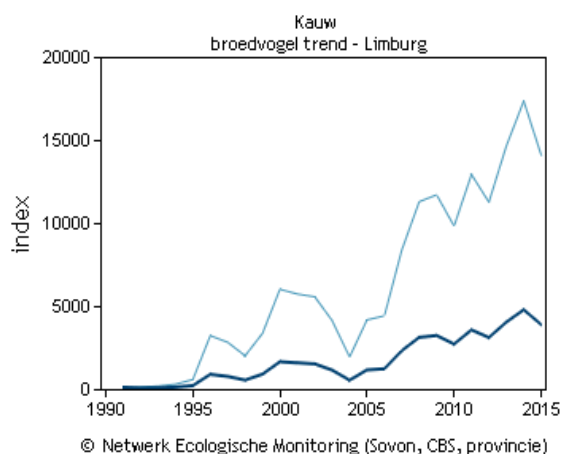
In doortrekperiodes en in de winter heerst in verminderde mate hetzelfde beeld: Kauwen zijn talrijk in Noord- en Midden-Limburg en schaarser in het zuiden van de provincie.

De Kauw heeft als broedvogel een voorkeur voor wat oudere stadswijken en oude massieve gebouwen zoals boerderijen, kerktorens en kastelen. Kleine kolonies komen voor in de buurt van die oudere stadswijken door de aanwezigheid van oude eiken- en beukenbosjes, waarin zich als nestplaats bruikbare holen bevinden.

De soort is de afgelopen 15 jaar in aantal toegenomen (Matige toename, bron: SOVON / Afbeelding 12-3).

Afbeelding 12-2: Dichtheid & Verspreiding Kauw (SOVON 2017)

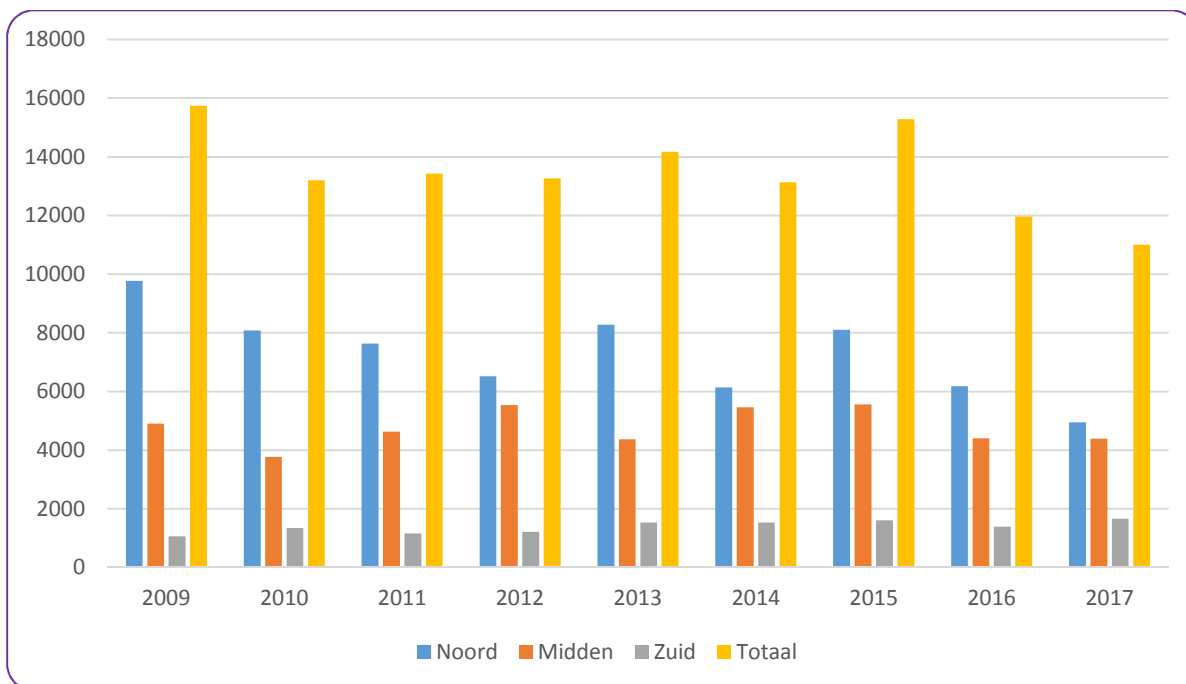
Afbeelding 12-3: Trend (met betrouwbaarheidsmarge) populatieontwikkeling Kauw in Limburg (SOVON 2017)

De trendtelling van SOVON vindt systematisch plaats op een aantal telgebieden en daaruit wordt dan de meerjarige populatie trend bepaald. Aanvullend wordt er ieder voorjaar in geheel Limburg vlakdekkend geïnventariseerd op het vóórkomen van deze diersoort. Hiermee wordt een “Minimal Number Alive” bepaald.

In Tabel 12-1 worden de telresultaten per regio weergegeven, en in Afbeelding 12-4 de grafische weergave van de tellingen per Regio en Totaal.

Regio	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Noord-Limburg	9776	8086	7632	6519	8274	6135	8107	6180	4950
Midden-Limburg	4908	3769	4627	5537	4371	5465	5562	4400	4397
Zuid-Limburg	1059	1348	1167	1212	1528	1532	1614	1390	1664
Totaal	15743	13203	13426	13268	14173	13132	15283	11970	11011

Tabel 12-1: Gegevens Voorjaargestelling Kauw 2009-2017 (Faunabeheereenheid Limburg)

Abbeelding 12-4: Ontwikkeling populatie Kauw per Regio en Totaal 2009-2017 (Faunabeheereenheid Limburg Voorjaarsstellingen)

12-2 Wettelijke Status & Provinciaal Beleid

Door een wetswijziging voor wat betreft de toegestane vangmiddelen (uitsluiting niet specifieke vangmiddelen) was het vanaf medio 2009 niet langer toegestaan om ten aanzien van de volgens Artikel 65 Flora- & Faunawet landelijk vrijgestelde soort Kauw (*Corvus monedula*) zonder ontheffing vangkooien in te zetten in het kader van schadebestrijding. Ook in de opvolgende Wet natuurbescherming mag een vangkooi voor deze diersoort alleen ingezet worden op basis van een ontheffing.

Kauwen zijn onder de Wet natuurbescherming landelijk vrijgesteld (*Artikel 3.1 Besluit natuurbescherming*) op grond van het in het gehele land aanrichten van wezenlijke schade. Deze aanwijzing kan slechts worden gegeven indien de gunstige staat van instandhouding wordt gewaarborgd, wat dus met deze aanwijzing is vastgesteld. Met de landelijke aanwijzing door de minister van de genoemde soorten zijn dus al de afwegingen betreffende al dan niet schade en al dan niet gunstige staat van instandhouding gemaakt.

De provincie dient echter bij het afgeven van de ontheffing op basis van een faunabeheerplan een aantal overwegingen te maken. Dit Faunabeheerplan Kauw dient ter onderbouwing van die overwegingen in verband met de aanvraag door de Faunabeheereenheid Limburg tot het kunnen gebruiken van vangkooien voor Kauwen in Limburg. Bij gebruik van een vangkooi zal een selectie bij de uitgang plaatsvinden: bij de verplichte regelmatige controle worden alleen Kauwen uit de kooi gehaald en gedood, alle andere dieren worden vrijgelaten.

In de beleidsregels van het Faunafonds is bepaald dat er voor diersoorten waarvoor een (landelijke) vrijstelling is verleend, er geen tegemoetkoming in de schade zal worden verleend.

12-3 Potentiële schade aan erkende belangen

12-3.1 Wenselijkheid beheer

De afgelopen faunabeheerplanperiode is er regelmatig sprake geweest van schade aan erkende belangen. In gevallen dat, ondanks preventieve maatregelen, Kauwen belangrijke schade dreigen te veroorzaken, is de inzet van Vangkooien voor het beschermen van percelen met schadegevoelige gewassen gewenst.

12-3.2 Verwachting indien beheer uitblijft

Gezien de huidige populatieomvang is de verwachting dat in de toekomst belangrijke schade in de provincie regelmatig zal optreden aan erkende belangen. Voor de komende jaren mag verwacht worden dat schade door Kauwen, net als in het verleden, regelmatig zal optreden. Over de aard (aan welke gewassen) en omvang (wel of geen belangrijke schade) zijn op voorhand geen uitspraken te doen.

12-3.3 Schade aan Landbouwbelangen

12-3.3.1 Potentiële Landbouwschade

In Tabel 12-2 is een overzicht gegeven van de gewassen waaraan Kauwen schade kunnen veroorzaken, het type schade, en de periode waarin de schade meestal optreedt.

Gewas	Schade / Periode / Opmerkingen
Granen (zomer- en winter-)	Vraatschade zaaiperiode, zomer (gelegerd graan)
Maïs (snij-, korrel-, suiker-)	Vraat-, pik- en krabschade (voorjaar en herfst); ook schade aan ingekuilde snijmaïs (gehele jaar)
Peulvruchten	Vraat- en krabschade (zaai- en kiemperiode)
Algemene vollegrondsgroenten	Pikschade (gehele teeltperiode); soms uittrekken
Appels en peren	Pikschade (zomer en herfst)
Bessen (rode- en witte aalbes, kruisbes, zwarte- en blauwe-)	Vraatschade en vernieling (voorjaar en zomer)
Bloem-, -zaden en -bollen	Pik- en krabschade (voorjaar)
Bosbouw en boomteelt	Vraatschade en uittrekken stekken (gehele jaar); vraatschade in zaaibedden van boomkwekerijen
Landbouwhuisdieren	Vraatschade en predatie (gehele jaar); vraatschade aan voer bij eenden en nertsenfokkerijen en aanpikken / predatie van jonge eenden en kuikens
Kuilvoer	Pikschade (gehele jaar) aan afdekzeilen
Opstallen en erven	Bevuiling, vernieling, geluidoverlast (gehele jaar)

Tabel 12-2: Potentiële Landbouwschade in relatie tot Kauwen (Handreiking Faunaschade Faunafonds)

In het werkgebied van de Faunabeheereenheid Limburg kwamen volgens het CBS in het jaar 2016 de volgende oppervlaktes (in hectares) in relatie tot Kauwen schadegevoelige landbouwgewassen voor (zie Tabel 12-3).

Schadegevoelige Landbouwgewassen Limburg 2016 (in hectares)

Aardbeien, totaal	406	Maïs, corncob mix	625
Appels	1.100	Maïs, korrel	3.201
Blauwe bessen	519	Peren	308
Fruit, totaal open grond	2.862	Peulvruchten, totaal	52
Gerst, winter	1.676	Snijmaïs	15.060
Gerst, zomer	1.443	Suikerbieten	6.147

Tabel 12-3: Potentiële Landbouwschade gebieden in relatie tot Kauwen in Limburg 2016 (Bron: CBS Statline)

12-3.3.2 Schadehistorie Landbouwgewassen

Het aantal schadeklachten is blijkens opgave van de Landbouwsector de laatste jaren gegroeid. Uit navraag bij de LLTB (Limburgse Land- en Tuinbouw Bond) is gebleken dat ondanks het inzetten van diverse preventieve maatregelen Kauwen schade toebrengen aan rijpend fruit, pas ingezaaide percelen maïs en aan vollegronds groenten. Vooral in de fruitsector is een toename van de schade geconstateerd.

Doordat in Limburg steeds meer telers overstappen op de zachte Conference peren neemt de schade door aanpikken (en vervolgens schade door verrotting) door deze diersoort ook fors toe.

Omdat onder de Jachtwet de Kauw bejaagbaar was, en er derhalve geen vergoedingen werden uitgekeerd, ontbreekt echter vanuit deze hoek een nadere onderbouwing via registratie van de schadehistorie van vóór 2002. Door de plaatsing door de Minister op de landelijke vrijstellingslijst sinds 2004 ontbreken over de periode daarna ook de volledige schadegegevens via het Faunafonds (wel deeltaxaties van schades welke mede door andere diersoorten werden veroorzaakt). Ook zijn er taxaties gedaan in het kader van een project waarbij in Limburg het effect van preventieve middelen op de schadeontwikkeling werd onderzocht (*Arvalis 2013*).

12-3.3.3 Schademeldingen aan Faunafonds in het jaar 2009-2014

Er zijn sinds 2009 slechts incidenteel schadegegevens via het Faunafonds bekend, namelijk van schattingen van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (in verband met aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen.

Aanvullend zijn in het kader van een schadepreventieproject Kraaiachtigen diverse schades getaxeerd, waaronder schade veroorzaakt door Kauwen (Zie *Bijlage 12-2*).

Daarnaast wordt er voor vrijgestelde diersoorten geen tegemoetkoming in de schade uitgekeerd door het Faunafonds. Een grondgebruiker zal dus in de praktijk geregeld geen verzoek tot tegemoetkoming indienen bij het Faunafonds.

Gewas	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Appel				156				356
Asperge					166			
Mais					606	67		
snijmais								
Peer				2.477				
Wintergraan				418				
Zomergraan		10						
Kauw								
Totaal		10		3.051	772	67		356

Tabel 12-4: Getaxeerde schades (€) in relatie tot Kauwen 2009-2016 (Faunafonds)

12-4 Preventieve en schadebeperkende maatregelen

Onderstaand overzicht is ontleend aan de Handreiking Faunaschade (*Faunafonds 2009*) en geeft een opsomming van maatregelen, die genomen kunnen worden ter voorkoming en beperking van schade aan landbouwgewassen door Kauwen:

Zaaizaadbehandeling	Percelen gelijktijdig inzaaien	Elektronische geluidsgolven
Vlaggen	Afschot / verjaging	Kleppermolentjes
Knalapparaten	Vangkooi / kastval	Angstkreten
Nabootsing roofvogel	Afschot / regulering stand	Ritsfolie
Ballonnen	Vogelverschrikkers	Schriklint / Rood
Fladderprojectiel	Camouflage netten	Flitsmolens
Dieper zaaien	Vogelafweerpistool	

(Voor meer gedetailleerde toepassingen, zie genoemde Handreiking).

Het combineren en regelmatig wisselen van de diverse methoden vergroot de effectiviteit en wordt daarom aanbevolen, zoals ook geconcludeerd wordt in het Rapport Kraaiachtigen (*Arvalis 2013*).

Inmiddels is ook de Faunafonds Preventiekit Kraaiachtigen beschikbaar (*Faunafonds website*)

12-5 Gewenste Stand

Een stand waarbij het voortbestaan gewaarborgd is doordat slechts incidenteel de inzet van een vangkooi plaatsvindt, ter beperking van schade aan erkende belangen.

Ter voorkoming en beperking van belangrijke schade aan gewassen is soms lokaal een dusdanig lage stand op en om het schadegevoelige perceel noodzakelijk door middel van afschot op basis van de vrijstelling, dat het risico op schade beperkt blijft. Door middel van afschot op basis van de landelijke vrijstelling is echter niet altijd te realiseren dat het risico op schade beperkt blijft. Hiervoor bestaat de mogelijkheid om een aanvullende ontheffing voor gebruik van een vangkooi aan te vragen, nadat andere middelen zijn ingezet maar niet toereikend bleken.

Ter voorkoming van schade aan gewassen in de toekomst kan de stand lokaal rond schadegevoelige percelen laag worden gehouden. Het aantal te doden dieren met een vangkooi is gering in vergelijking tot afschot op basis van de landelijke vrijstelling, en zal daarom de gunstige staat van instandhouding van de Kauw niet aantasten: zie *Afbeelding 12-5* voor afschotcijfers 2007-2016 (*Bron: KJV WBE Database & FBE Limburg*) en *Tabel 12-6* voor de afgelopen periode gedode aantal Kauwen met een vangkooi ontheffing).

12-5.1 Methode van inventarisatie en nauwkeurigheid

Registratie afschot op basis landelijke vrijstelling, gedood met vangkooi, trendtellingen landelijke databases en Faunabeheereenheid Limburg Voorjaarsstellingen.

12-6 Beheer

12-6.1 Beheer: Gevoerd Beheer afgelopen periode

In de afgelopen faunabeheerplanperiode is regelmatig een ontheffing aangevraagd én doorgeschreven voor beperking schade aan gewassen. Voor de regio Zuid waren er maximaal gesteld aan het aantal te doden dieren (maximaal 400 in Zuid-Limburg) en maximaal 50 dieren per operationele kooi. In 2014 was door een gerechtelijke uitspraak de vangkooi ontheffing gedurende een deel van het jaar niet inzetbaar.

Lokaal werd de vangkooi naar mededeling van de gebruikers effectief ingezet ter ondersteuning van de beperking van schade aan landbouwgewassen.

12-6.1.1 Beheer: Afgegeven Ontheffingen

In *Tabel 12 -5* wordt een overzicht van het aantal afgegeven ontheffingen in de afgelopen faunabeheerplanperiode gegeven.

Noord- & Midden-Limburg	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Aantal WBE's doorgeschreven</i>	8	8	4	2	2	2	1
<i>Aantal gebruikte machtigingen</i>	0	4	4	2	0	2	1
Zuid-Limburg	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Aantal WBE's doorgeschreven</i>	3	3	2	0	0	0	0
<i>Aantal gebruikte machtigingen</i>	0	0	1	0	0	0	0

Tabel 12 -5: Overzicht van het aantal afgegeven Machtigingen tot gebruik ontheffing Kauw 2010-2016

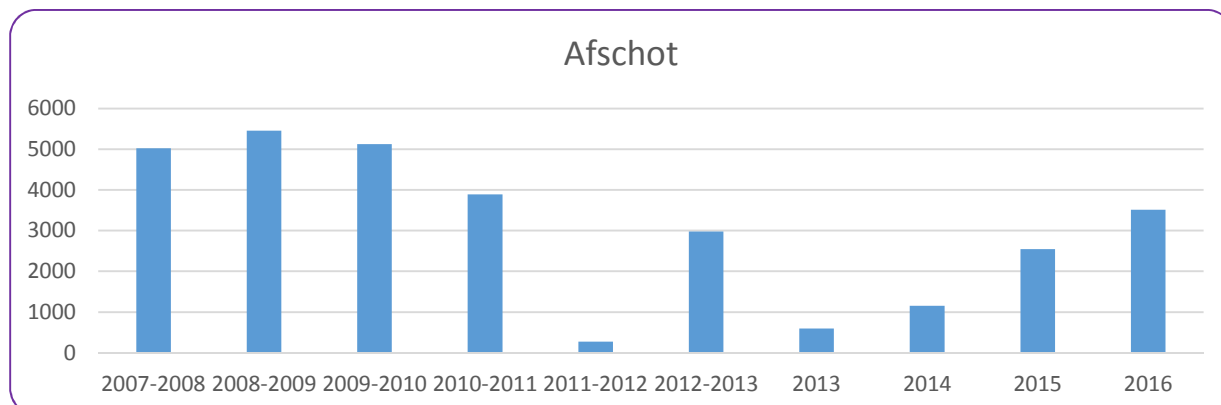
12-6.1.2 Beheer: Gebruik Ontheffingen & Aantal Gevangen Dieren

Tabel 12-6 vermeldt van de afgelopen faunabeheerplanperiode het aantal gedode dieren op basis van de ontheffing in Limburg.

Noord- & Midden-Limburg	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Aantal gedode dieren</i>	0	1.278	976	1.007	0	877	658
Zuid-Limburg	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Aantal gedode dieren</i>	0	0	101	0	0	0	0

Tabel 12 -6: Overzicht aantal gedode dieren op basis van Ontheffing Kauw Vangkooi Limburg 2010-2016

In *Afbeelding 12-5* is een overzicht van het afschot op basis van de Landelijke Vrijstelling weergegeven per jaar in Limburg over de periode 2007-2013 (*Bron: WBE Database*), en over de periode 2014-2016 (*Bron: FBE Limburg*).

Afbeelding 12-5: Afschotcijfers Kauw in Limburg 2007-2016
(Bron: 2007-2013: KJV WBE Database - in 2011/2012 trendbreuk door uitrol nieuwe registratiemethode);
2014-2016: FBE Limburg)

12-6.2 Beheer: Uitvoering Beheermaatregelen

12-6.2.1 Gewenste maatregelen

Om belangrijke schade aan gewassen te kunnen beperken en voorkómen is naast de mogelijkheid tot afschot op basis van de landelijke vrijstelling en het inzetten van werende middelen ook de inzet van een vangkooi wenselijk, om lokaal de stand voldoende te kunnen verlagen.

Om tegemoet te komen aan de wens van de provincie om zicht te houden op de lokale effecten van het inzetten van vangkooien zal een systeem van meldingsplicht bij aanvang gebruik van de vangkooi ontheffing en een jaarlijkse rapportage worden opgezet.

Per WBE (Wildbeheereenheid: organisatorische eenheid van lokale jachtaktehouders, geheel Limburg omvat ongeveer 40 WBE's) zal de Voorjaarsstelling, het jaarlijks afschot met het geweer en het aantal gevangen dieren met de vangkooi in kaart gebracht worden. Bij de melding zal een kaart bijgevoegd moeten worden met daarop de ligging van de schadegevoelige percelen en de positie van de vangkooi. Tevens zullen de oppervlaktes en soorten gewassen van de schadegevoelige percelen en de gewenste periode van inzet gemeld worden.

De Faunabeheereenheid Limburg vraagt een ontheffing aan voor het gebruik van vangkooien met als Basis Regeling een ontheffing op voorhand van 1 kooi per 500 hectare gevoelig landbouwgewas. Voor geheel Limburg zullen jaarlijks maximaal 80 operationele kooien tegelijk inzetbaar zijn, waarbij voor Zuid-Limburg een maximum te vangen van 50 Kauwen per operationele kooi per jaar geldt, met een maximum van 400 Kauwen voor geheel Zuid-Limburg per jaar. Na onderbouwing is aanvraag van uitbreiding van dit aantal mogelijk (bijvoorbeeld gebied met veel fruitbomen in het oogstseizoen).

12-6.2.2 Plaats van Beheer

Locatie van de Vangkooi was in principe op of binnen 100m van een schadeperceel, om op die manier te borgen dat er een relatie is tussen het schadeperceel en de te vangen dieren.

Gebleken is de afgelopen beheerperiode echter dat door de aantrekkende werking van de vangkooi er soms grotere schade kan ontstaan in het perceel met gewassen waarvoor ter beperking van de schade daaraan de vangkooiontheffing werd ingezet. Bovendien leggen de dieren al rondvliegend op zoek naar voedsel veel grotere afstanden af dan 100m, waardoor een ruimere marge mogelijk is.

Ook is gebleken dat soms in verband met vandalisme, een betere beschutting voor de gevangen vogels of het functioneren van de kooi zelf deze beter op een iets grotere afstand geplaatst hadden kunnen worden, bijvoorbeeld onder een groepje bomen buiten de 100m zone. Hierdoor zou er een situatie ontstaan waarbij er sprake was van minder kans op vandalisme, meer beschutting en een betere werking: de te vangen dieren gaan eerst in de boom zitten, en vliegen daarna op de vangkooi.

Als basisregel zal een kooi binnen 100m van het schadeperceel geplaatst moeten worden. Indien echter met feiten onderbouwd kan worden dat een plaatsing iets verder van het schadeperceel af zinvol zou zijn, kan hiertoe een gemotiveerd verzoek bij de faunabeheereenheid worden ingediend. Na beoordeling van de situatie ter plekke kan eventueel toestemming gegeven worden de kooi op een andere locatie te zetten, van dit voorgenomen besluit zal mededeling worden gedaan aan de provincie.

12-6.2.3 Beheer Periodes

De vangkooi kan ingezet worden gedurende de periode dat het gewas schadegevoelig is, ook op zon- en feestdagen. Op basis van de Wet natuurbescherming is het niet meer verboden om handelingen in het kader van Beheer & Schadebestrijding op zon- en feestdagen uit te voeren.

12-6.2.4 Uitvoering Beheermaatregelen

12-6.2.4.1 Inventarisatie Populatie

Zie Paragraaf 12-5.1.

12-6.2.4.1 Procedure

Om de ontheffing te mogen inzetten zal er een onderbouwde aanvraag bij de Faunabeheereenheid Limburg moeten worden gedaan.

In deze aanvraag dient vermeld te worden waar het schadeperceel ligt, welke grondgebruiker het betreft, wie de actie zal uitvoeren, bij welk gewas er schade is, hoe groot het schadeperceel is en welke verjagende maatregelen zijn getroffen. Een veldinspectie kan worden gedaan om te controleren of aan de voorschriften voor het gebruik van de ontheffing wordt voldaan.

Eventueel kan een gemotiveerd verzoek worden ingediend om de vangkooi verder dan de standaard 100m van een schadeperceel te mogen plaatsen.

12-6.2.4.3 Methodiek Ontheffingen

- *De houder van de ontheffingen op voorhand is de Faunabeheereenheid Limburg (FBE);*
- *De uitvoering van de beheermaatregelen wordt gecoördineerd door de FBE;*
- *De FBE stelt een systeem voor verslaglegging van gegevens en beheermaatregelen ter beschikking;*
- *De FBE adviseert grondgebruikers bij de uitvoering van schadevoorkomende en beperkende maatregelen, middelen en methodieken;*
- *De machtiging gebruiker (grondgebruiker, jachtaktehouder, uitvoerder of WBE) is verantwoordelijk voor de verslaglegging van de uitgevoerde beheermaatregelen, de FBE is verantwoordelijk voor het verzamelen en aanleveren van de verslaglegging aan Gedeputeerde Staten van de provincie.*
- *Toezicht op naleving voorschriften ontheffingen ligt bij de provincie*

12-6.3 Duurzame staat van instandhouding

Het aantal dieren gedood met de vangkooi Kauw in relatie tot het totaal aantal aanwezige dieren in Limburg en zeker in Nederland vormt geen bedreiging van de duurzame staat van instandhouding van de soort, temeer daar het maximaal aantal in te zetten kooien is gemaximeerd tot 80 stuks en in Zuid-Limburg het aantal te doden dieren is gemaximeerd tot 50 per operationele kooi en in totaal 400 dieren.

12-6.4 Effectiviteit van de beheermaatregelen

Er is op dit moment wel een compleet beeld van de preventieve en schadebeperkende maatregelen die in het verleden zijn genomen in de provincie Limburg, maar niet direct van de effectiviteit daarvan.

Diverse middelen zoals voorgeschreven door de ontheffingen en het Faunafonds zijn toegepast. Een landelijk onderzoek naar de effectiviteit van de diverse middelen zal hierover mogelijk meer duidelijk maken. Wel duidelijk is dat ondanks de verplichte inzet van de werende middelen er nog steeds schade optreedt, dus dat de huidige werende middelen alleen niet voldoende effectief zijn.

In 2013 is in het Project Kraaiachtigen in Limburg de effectiviteit van diverse werende middelen vergeleken. Gebleken is dat met diverse middelen een gedeeltelijke preventie van schade kan worden bereikt, en dat de inzet van afschot of een vangkooi het meest effectief was (*Arvalis 2013*).

12-6.5 Beheer in Natura 2000 gebieden

Zie Paragraaf 3-4 (*Inleidende Hoofdstukken*).

12-6.6 Monitoring

Zie Paragraaf 12-5.1.

12-7 Analyse & Conclusies

12-7.1 Evaluatie afgelopen faunabeheerplanperiode

Vangkooien worden lokaal effectief ingezet, ze zijn effectief met het in korte tijd verlagen van de stand en daarmee de schadedruk.

Het Faunafonds vergoed geen schade veroorzaakt door diersoorten waarvoor een vrijstelling geldt.

12-7.2 Analyse populatie ontwikkelingen Limburg

Volgens de SOVON telmethodiek is de trend licht stijgend voor geheel Limburg.

12-7.3 Wenselijkheid tot duurzaam beheer

Zonder beheer zal het niet mogelijk zijn om in incidentele gevallen bij schade aan erkende belangen in te grijpen. Incidenteel kan er lokaal sprake zijn van aanzienlijke schade aan erkende belangen. Het aantal dieren gedood met de vangkooi in relatie tot het afschot op basis van de landelijke vrijstelling in relatie tot het totaal aantal aanwezige dieren in Limburg en zeker in Nederland vormt geen bedreiging van de duurzame staat van instandhouding van de soort.

12-7.4 Conclusie / Doelstellingen

12-7.4.1 Doelstelling & Uitvoering Beheer

De populatieomvang van deze broedvogel is in Limburg nagenoeg stabiel. Het aantal schadeklachten is blijkens opgave van de landbouwsector nog steeds hoog. Vooral in de fruitsector is een toename van de schade geconstateerd, o.a. in de Blauwe Bessenteelt. Doordat in Limburg steeds meer telers overstappen op de zachte Conference peren neemt de schade door aanpikken (en vervolgens schade door verrotting) door deze diersoort ook fors toe.

Omdat onder de Jachtwet de Kauw bejaagbaar was, en er derhalve geen vergoedingen werden uitgekeerd, ontbreekt echter vanuit deze hoek een nadere onderbouwing via registratie van de schadehistorie van voor 2002.

Door de plaatsing op de landelijke vrijstellingslijst sinds 2004 ontbreken over de periode daarna ook de volledige schadegegevens via het Faunafonds.

Wel beschikbaar zijn de schattingen van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (i.v.m. aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen, en taxaties in het kader van het project Kraaiachtigen (Arvalis 2013: zie 12-Bijlage 1).

Uit navraag bij de LLTB (Limburgse Land- en Tuinbouw Bond) is gebleken dat Kauwen schade toebrengen aan rijpend fruit, pas ingezaaide percelen maïs en aan vollegrondsgroenten. Vooral in de fruitsector is een toename van de schade geconstateerd.

Vanwege het aanrichten van onder meer deze schades heeft de minister van LNV de Kauw op de landelijke vrijstellingslijst geplaatst. Gezien het huidige grondgebruik gerelateerd aan het gebruik in 2002 (zie bovenstaande *Tabellen 12-1 & 12-2*) zijn er anno 2016 in Limburg nog vergelijkbare arealen met voor schade door kauwen gevoelige landbouwgewassen als in 2002.

Ten opzichte van 2010 zijn de aantallen Kauwen nagenoeg gelijk gebleven of zelfs toegenomen. Het afschot is over die periode afgenomen, maar dit is deels te wijten aan een trendbreuk door wisseling van de manier van registreren.

Het middel vangkooi is bij uitstek geschikt om lokale overlast en schade te bestrijden. Daar waar afschot hooguit één of enkele dieren betreft, zal de groep zich naar een ander perceel begeven, en dus slechts leiden tot een verplaatsing van de problemen.

Een vangkooi op of in de buurt van het schadeperceel kan het aantal schade veroorzakende dieren lokaal effectief naar beneden brengen zonder het probleem (tijdelijk, tot ze weer terugkomen) naar de buuren te verplaatsen.

Omdat deze diersoort op de landelijke vrijstellingslijst is geplaatst kan er in geheel Limburg een vrije inzet van het geweer plaatsvinden. Alternatieve werende middelen zijn op basis van de landelijke vrijstelling niet vereist.

Beperkte aanvullende inzet van de vangkooi is noodzakelijk omdat geweer en verjagen alleen onvoldoende effectief is en een te grote inspanning zou vragen. De inzet van vangkooien zal wel gekoppeld worden aan bepaalde periodes en het aanwezig zijn van schadegevoelige gewassen, en in Zuid-Limburg (waar relatief minder Kauwen zitten) aan maxima gebonden zijn.

Tabel 12-7 geeft weer op of in de buurt van welke percelen en in welke periodes vangkooien effectief kunnen worden ingezet om schade aan diverse belangen te beperken en/of te voorkomen.

Schadebelang Periode	
<i>Rijpend fruit</i>	<i>Gewassen 1 juni – 1 november</i>
<i>Pas ingezaaide percelen zomergraan & maïs</i>	<i>Gewassen 1 april – 1 juli</i>
<i>Pas ingezaaide percelen wintergraan</i>	<i>Gewassen 1 oktober -1 januari</i>
<i>Afrijpende percelen graan & maïs</i>	<i>Gewassen 1 juli – 1 november</i>
<i>Vollegrondsgroenten</i>	<i>Gewassen 1 april – 1 november</i>

Tabel 12-7: Beheer Periodes Vangkooi Kauw per gevoelig gewas

Bovengenoemde percelen liggen verspreid door geheel Limburg, derhalve is de aanvraag ook bedoeld voor geheel Limburg. Aangezien in de periode waarin de middelen geweer en vangkooi vrij konden worden ingezet om schade te beperken naar schatting meer dan de helft van alle gedode dieren door middel van een vangkooi gedood werden, zou het niet meer beschikbaar zijn hiervan een te zware inspanning met het geweer in het veld vergen om eenzelfde niveau van schadebeperking te kunnen behalen.

Door middel van de ontheffing voor vangkooien op of in de buurt van plaatsen waar schade aan eerder genoemde specifieke belangen optreedt dan wel mag worden verwacht kan op gelijke voet voortgegaan worden met het beperken van de schade, terwijl de populatieomvang niet in gevaar komt.

Ondanks de mogelijkheid tot vrije inzet van schadebeperkende middelen geweer & vangkooi (2004-2008) was er in die periode sprake van een stabiele tot groeiende voorjaarspopulatie op basis van de telgegevens. Bij een vergelijkbare inzet van vangkooien is derhalve geen nadelig effect op het voortbestaan van de populatie te verwachten.

Sinds 1999 werd jaarlijks gemiddeld 30% van de in het voorjaar getelde Kauwen gedood met geweer en een niet exact bekend deel gedood met een vangkooi zonder dat dit tot een afname van de populatie leidde.

De vangkooi is dus een effectief middel dat vooral lokaal (op of nabij de schadelocatie) effectief is. Het voorstel is dan ook om nu aan de hand van een verplichte rapportage te registreren hoeveel dieren jaarlijks gedood zijn in het werkgebied van een WBE met de vangkooien, en vervolgens jaarlijks te bepalen wat het effect geweest is op de totale populatie (instandhouding doelstelling). Indien uit telgegevens blijkt dat de populatie ernstig in aantal verminderd, kan een aanpassing volgen van het beheer door het stellen van quota per WBE te vangen dieren met een vangkooi naast een vrij afschot (zolang de landelijke vrijstelling nog geldt).

In Zuid-Limburg zijn er weinig Kauwen waargenomen. Vangkooien zouden in dit gebied de soort geheel kunnen doen verdwijnen. Daarom wordt voor dit gebied het gebruik van de vangkooi met een Kauw als lokvogel beperkt tot de periode van 1 juni tot en met 30 oktober. Daarnaast zal er maandelijks een rapportage ingediend moeten worden. Voorgesteld wordt om een maximum aantal van 400 Kauwen in Zuid-Limburg door middel van een vangkooi te vangen dieren in te stellen, met een maximum van 50 Kauwen per vangkooi per ontheffingsperiode. Deze rapportage plicht zal ook komen te gelden voor de kraaienvangkooi-ontheffing in Zuid-Limburg (bijvangst).

Dit hoofdstuk faunabeheerplan dient ter onderbouwing van de hierop gebaseerde aanvragen van een ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming voor het mogen inzetten van vangkooien voor de preventie en bestrijding van schade veroorzaakt door genoemde diersoorten.

12-7.4.2 Uitgangspunten

- *Volgens de richtlijnen van LNV / LASER konden in 2000 WBE's vangkooien inzetten met een maximum van 1 kooi per 500 hectare met daarin minimaal 50 hectare schadegevoelig gewas;*
- *In de ontheffingsplichtige tijd (voorafgaand aan de vrijstelling) werden toen naar schatting 250 kooien ingezet, en is er geen nadelige invloed op de Zwarte Kraaien - en Kauwen populatie vastgesteld (zie trendtellingen SOVON);*
- *Kooien zullen alleen bij (te verwachten) schade op schadegevoelige gewassen worden ingezet, waaronder ook korrelmaïs (taxatiegegevens van het Faunafonds als bijtaxatie);*
- *Uit de inventarisatie onder WBE's in Limburg is gebleken dat er de afgelopen jaren ten tijde van de vrijstelling door de WBE's naar schatting in totaal ongeveer 100 grote en 75 kleinere vangkooien gebruikt zijn voor Zwarte Kraaien & Kauwen samen. De vangkooien ingezet voor schadebeperking door grondgebruikers niet zijnde jachtaktehouders aangesloten bij de WBE's zijn NIET hierin opgenomen, over dit aantal hebben wij geen exacte getallen, het betreft vooral de kleinere vangkooien. Anekdotisch wordt gesproken over minimaal eenzelfde aantal kleinere kooien als door WBE's gebruikt, waardoor de schatting van het totaal aantal gebruikte vangkooien de afgelopen jaren (toen een ieder vrij was deze vangmiddelen in te zetten) op minimaal 250 uit zou komen;*
- *De mogelijkheid om het totaal aantal kooien te verlagen door ze te verplaatsen is wel mogelijk, maar met beperkingen. De meeste grotere constructies vereisen bijvoorbeeld een grote platte wagen met tractor om te verplaatsen, en minimaal 4 personen om de kooi op te tillen, het is niet iets wat zo maar even gedaan kan worden. Voor een aantal locaties en vooral voor de kleinere vangkooien is dit echter wel een mogelijkheid.*

- Voor andere locaties is het efficiënter om een kooi tijdelijk buiten gebruik te stellen (invliegopening af te sluiten met een slot, of de deur permanent te verwijderen of in geopende stand af te sluiten met kettingslot e.d.), omdat jaar op jaar op deze locatie schade bestreden dient te kunnen worden (bijv. fruitplantages).

12-7.4.3 Conclusie

- Gezien de risico's die zouden kunnen kleven aan het onbeperkt inzetten van vangkooien willen wij het aantal als basis aan te vragen kooien voor Kauwen verlaagd vaststellen op 1 operationele kooi per 500 hectare gevoelig landbouwgewas, in totaal dus afgerond 80 operationele kooien voor geheel Limburg. Dit aantal is gebaseerd op extrapolatie van de gegevens uit 2002, waarbij geen negatieve invloed op de instandhouding van de soort te verwachten is (de populatiegrootte en oppervlakte landbouwgrond zijn vergelijkbaar);
- Een aantal kooien kan gaan rouleren binnen het werkgebied, echter niet altijd. Het totaal aantal aangevraagde basiskooien ligt echter ver onder het aantal dat volgens de gehouden inventarisatie werden ingezet, dus ook onder het aantal waarbij geen nadelige gevolgen voor de populatie konden worden vastgesteld, en de schade aan landbouwgewassen beperkt kon worden tot het maatschappelijke draagvlak (men was immers vrij deze vangmiddelen onbeperkt in te zetten);
- De op basis van het faunabeheerplan aan te vragen ontheffing betreft het maximaal aantal tegelijkertijd te gebruiken aantal operationele vangkooien in Limburg. Indien door lokale omstandigheden ondanks het eventuele rouleren meer vangkooien gewenst zijn, dient hiervoor een onderbouwde aanvullende aanvraag bij de Faunabeheereenheid Limburg te worden ingediend;
- Door de koppeling aan de eis dat de kooi alleen operationeel mag zijn indien er een schadegevoelig gewas in de directe omgeving is, wordt ook een roulerende inzet bewerkstelligd, operationele verplaatsbare kooien zullen de gewassen en seizoenen volgen. Het aantal OPERATIONELE kooien kan daardoor beperkt blijven;
- ⊖ Continueren van tot nu toe gevolgde beheer.
- Tijdens de sinds 2008 door de Faunabeheereenheid Limburg gehouden Voorjaargestelling wordt in één weekend over geheel Limburg geteld en vastgelegd op welke locatie hoeveel dieren van de in het faunabeheerplan genoemde soorten aanwezig zijn. Geadviseerd wordt de Kauw te blijven monitoren om inzicht te houden in de populatieomvang van deze vogel. Alleen via monitoring in combinatie met vastgestelde geleden schade kan straks de wenselijkheid van een eventuele verlenging van de landelijke vrijstelling worden onderbouwd.

12-8 Referenties

- Arvalis: Project Kraaiachtigen (Preventie Gewassschade), 2013
- Faunafonds: Handreiking Faunaschade, 2009
- Faunafonds Preventiekit Kraaiachtigen:
<https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kraaiachtigen/>

Bijlage 12-1 Meldingen Ontheffinggebruik

ontheffing	soort ontheffing	aanvang actie	Middel	preventieve middelen	opp. (ha.)	belang Schade	uitkomst	opmerkingen veldcontrole
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	15-5-2011	vangkooi	2x scary men, kunstvogel op flexibele mast, quad met kunstvogel die continue rondrijdt	35,00	blauwe bessen	akkoord	OK
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	29-6-2011	vangkooi	vogelverschrikker in de vorm van gedode kraaien en kauwen, plaatsen van ratellinten	3,00	stokbonen	akkoord	
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	7-7-2011	vangkooi	vogelverschrikkers, o.a. dode kraaien en kauwen opgehangen, ratelbanden	3,00	appels	akkoord	OK
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	26-7-2011	vangkooi	dode kraaien en kauwen, ratel linten, gaskanon	5,90	Courgette	akkoord	Binnen bebouwde kom, men was bezig met oogsten. Op moment geen verjagingsmiddelen aanwezig. 5 kauwen in kooi.
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	30-8-2011	vangkooi	dode kraaien en kauwen, ratellinten	2,50	snijmais	akkoord	Kooi voldoet aan de voorwaarden.
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	5-9-2011	vangkooi	dode kraaien en kauwen, ratellinten, gaskanon	3,00	snijmais	akkoord	
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	20-9-2011	vangkooi	dode kraaien en kauwen, ratellinten	1,70	snijmais	niet akkoord	Gewas reeds geoogst.einde actie.
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	22-5-2012	vangkooi	vogelverschrikkers in de vorm van gedode kraaien en kauwen en ophangen van linten	8,00	appels	akkoord	
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	1-6-2012	vangkooi	2 scary men, 4 kunstvogels op flexibele mast, quad met kunstvogel, knalapparaten	35,00	blauwe bessen	akkoord	Kooi voldoet aan de voorwaarden. 1 kauw in kooi.
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	12-6-2012	vangkooi	vogelverschrikkers in de vorm van gedode kraaien en kauwen, ophangen van linten	5,00	stokboom	akkoord	Ongeveer 20 kauwen in kooi.
2010-012-7	Kauw vangkooi NM-L	3-7-2012	vangkooi	knalapparaat, alarmpistool dode kraaien opgehangen , alu-folie	12,00	blauwe bes	niet akkoord	Kooi stond te ver van schadelocatie. Verzocht om kooi te verplaatsen.
2010-012-8	Kauw vangkooi Z-L		vangkooi					Voldoet niet aan de ontheffingsvoorschriften

onthefing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	opp.(ha)	belang schade
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	9-5-2013	vangkooi	schriklint/koord, geweer, vogelverschrikkers, knalapparaat	5,48	asperge
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	7-6-2013	vangkooi	scaryman, angstkreten, ballonnen	53	blauwe bes
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	18-6-2013	vangkooi	schriklint/koord	3,08	spercieboon/stam slaboon
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	20-6-2013	vangkooi	schriklint/koord, geweer, vogelverschrikkers	11,9	appel
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	4-7-2013	vangkooi	vlaggen	8,31	snijmais
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	10-7-2013	vangkooi	vlaggen	6,26	snijmais
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	12-7-2013	vangkooi	door het gewas lopen	16,5	ijsbergsla
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	18-7-2013	vangkooi	vogelafweerpistool, knalapparaat, klappen	7,48	appel
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	28-8-2017	vangkooi	vlaggen, landbouwvoertuigen	12,3	boerenkool
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	6-9-2013	vangkooi	schriklint/koord, landbouwvoertuigen, angstkreten	34,5	broccoli
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	26-6-2014	vangkooi	dode kraaien en kauwen, schriklint/koord, geweer	6,55	appel
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	14-7-2014	vangkooi	schriklint/koord	3,05	kropsla

onthefing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	opp.(ha)	belang schade
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	18-7-2014	vangkooi	vlaggen, vogelverschrikkers	4,91	peer
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	11-8-2014	vangkooi	balonnen	13,7	appel
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	18-8-2014	vangkooi	knalapparaat, geweer	5,21	overig kool
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	15-9-2014	vangkooi	geweer	6,35	blijvend grasland
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	1-6-2015	vangkooi	landbouwvoertuigen, nabootsing roofvogel, knalapparaat, ballonnen, geweer als akoestisch	57,2	blauwe bes
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	1-7-2015	vangkooi	ophangen schriklinten en dode kraaien, bejaagd	10,9	appel
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	16-7-2015	vangkooi	ophangen schriklinten en dode kraaien, bejaagd	10,9	appel
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	20-7-2015	vangkooi	geweer	49,8	blauwe bes
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	22-7-2015	vangkooi	geweer	4,83	overig kool
2010-012-7	kauw vangkooi NM-L	22-9-2015	vangkooi	geweer	6,76	snijmais
2015-07	kauw vangkooi NM-L	19-5-2016	vangkooi	vogelverschrikkers, geweer	5,26	snijmais
2015-07	kauw vangkooi NM-L	29-6-2016	vangkooi	balonnen, geweer, schriklint/koord, angstkreten, vogelverschrikkers	66,2	blauwe bes
2015-07	kauw vangkooi NM-L	12-7-2016	vangkooi	nabootsing roofvogel, ballonnen, knalapparaat	10,9	appel

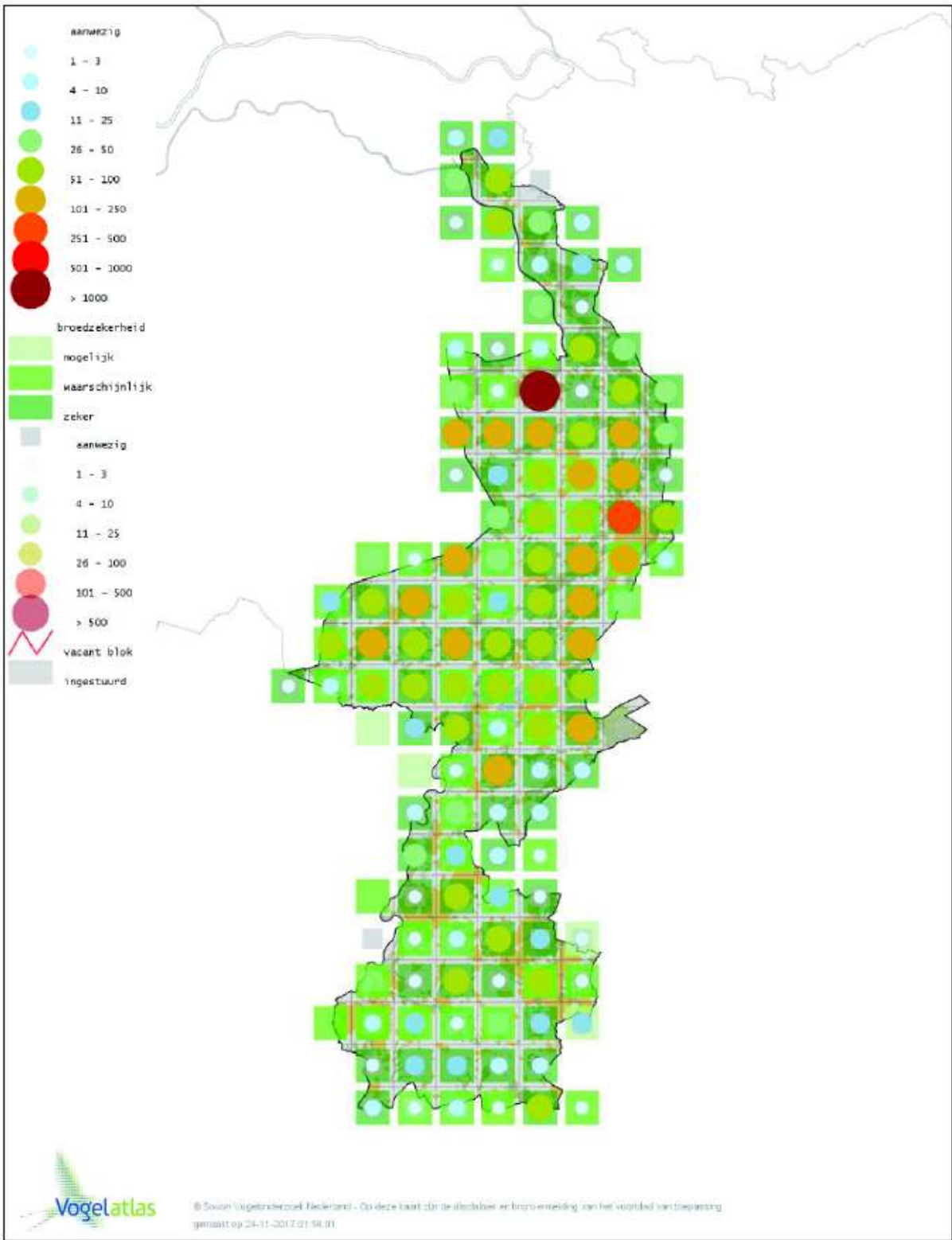
ontheffing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	opp.(ha)	belang schade
2015-07	kauw vangkooi NM-L	4-8-2016	vangkooi	vogelverschrikkers, knalapparaat, camouflagenetten	5,69	bloemkool
2015-07	kauw vangkooi NM-L	15-8-2016	vangkooi	schriklint/koord, geweer, vogelverschrikkers	2,37	snijmais
2015-07	kauw vangkooi NM-L	29-8-2016	vangkooi	schriklint/koord, knalapparaat, vlaggen	6,7	blijvend grasland
2015-07	kauw vangkooi NM-L	10-5-2017	vangkooi	vlaggen, vogelverschrikkers	10	kool
2015-07	kauw vangkooi NM-L	27-6-2017	vangkooi	vlaggen, geweer	6,87	sla
2015-07	kauw vangkooi NM-L	26-6-2017	vangkooi	knalapparaat, vogelverschrikkers, geweer	14,6	courgette
2015-07	kauw vangkooi NM-L	26-7-2017	vangkooi	schriklint/koord, geweer	6,7	blijvend grasland

Bijlage 12-2 Taxatie schade Kraaiachtigen: Kauw

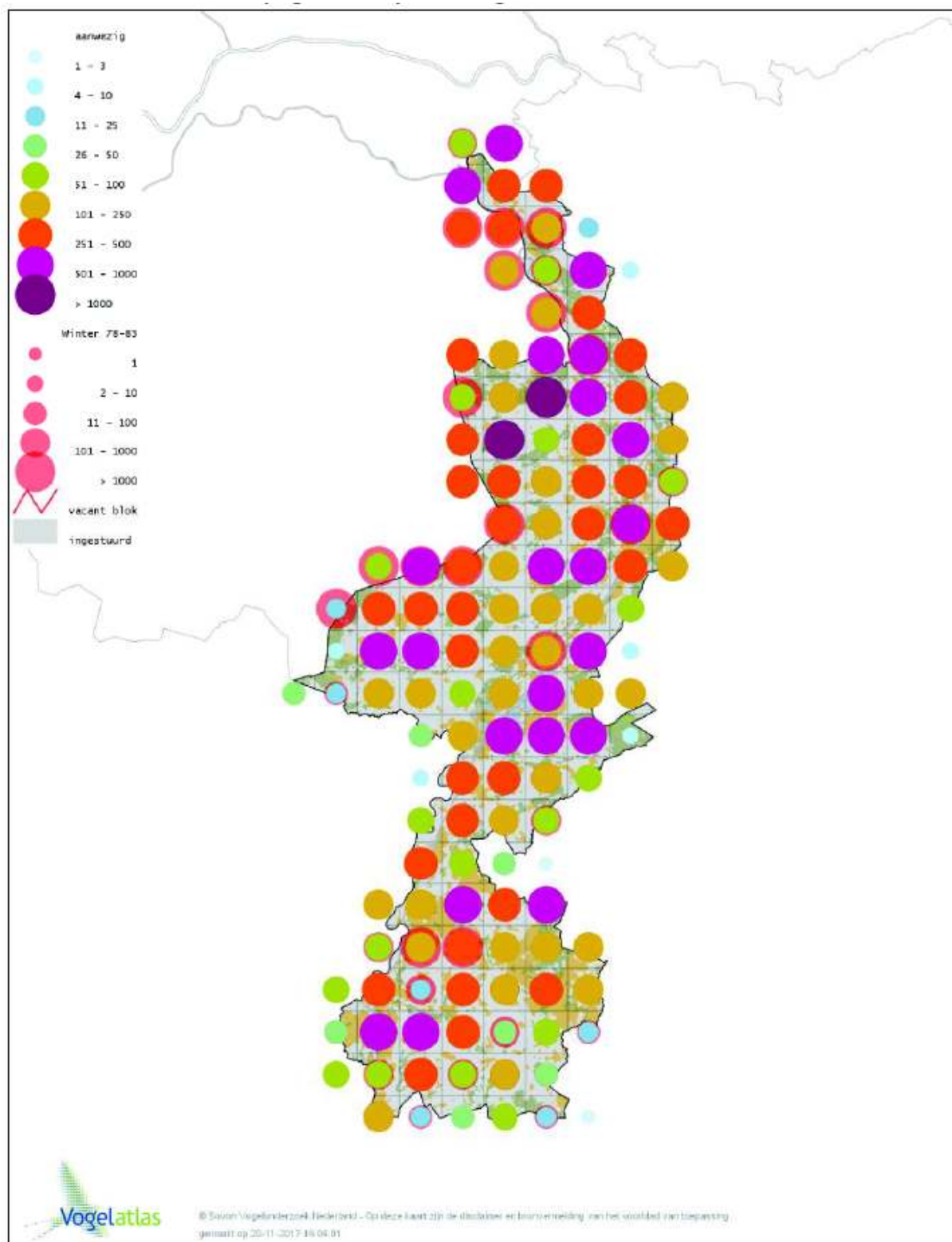
In het kader van een schadepreventieproject Kraaiachtigen zijn diverse schades getaxeerd.

Datum	Diersoort	Postcode	Plaats	Gewas	Getaxeerde schade
15-aug-2012	Kauw	5975NH	Sevenum	Appels	€ 420

Bijlage 12-3 Voorlopige verspreidingskaart Kauw Broedseizoen
(Bron: www.vogelatlas.nl)

Bijlage 12-4 Voorlopige verspreidingskaart 2016 Kauw Winter
(Bron: www.vogelatlas.nl)

14-0 Zwarte Kraai (*Corvus corone*)

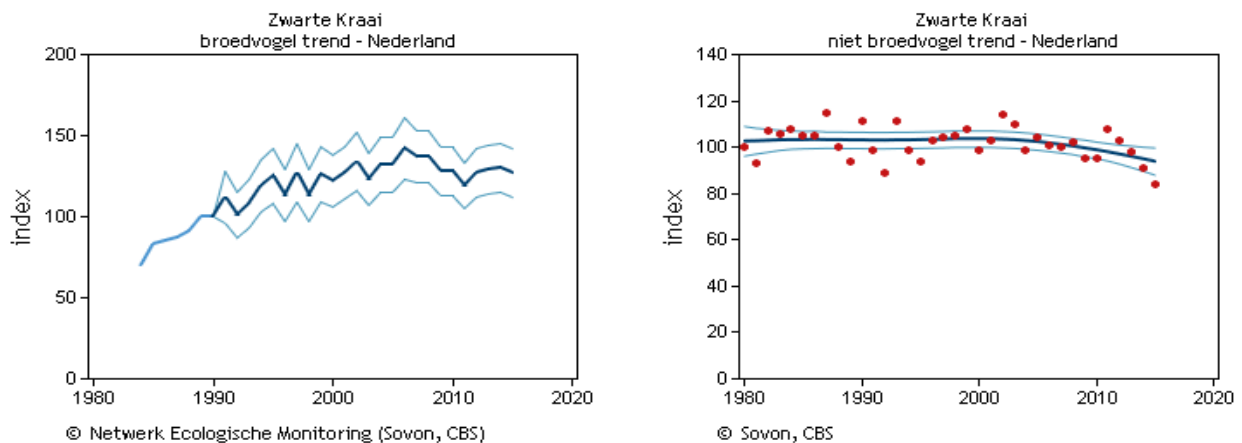
14-1 Verspreiding & Aantalsontwikkeling

14-1.1 Algemeen

Gepaarde volwassen Zwarte Kraaien verblijven het gehele jaar in hun territorium, terwijl onvolwassen vogels in groepen rondzwerven. Pas na 2 tot 4 jaren vestigen Zwarte Kraaien zich vanuit de groep in een eigen territorium. Hun nesten zijn te vinden in alleenstaande bomen, houtwallen, hoogspanningsmasten en erfbeplantingen. Ze broeden solitair. Het legsel bestaat meestal uit een 5-tal eieren. Het zijn alleseters, en ze hebben een voorkeur voor akkers en weilanden met in de nabijheid bomenrijen of kleine bossen.

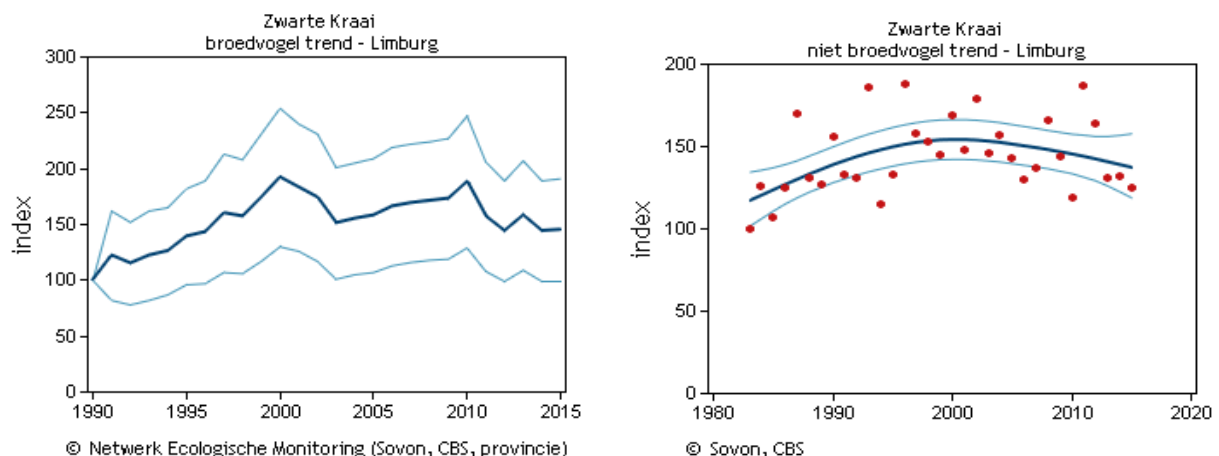
Deze standvogel behoort tot een van de meest verspreide broedvogels in Nederland. De broedpopulatie bedroeg in 2000 70.000 tot 100.000 paren. Deze soort is landelijk de afgelopen 15 jaar in aantal toegenomen, waarbij de stand de afgelopen 25 jaar eerst licht is toegenomen, maar de laatste 10 jaar een lichte afname laat zien (Bron: SOVON; zie Afbeelding 14-1).

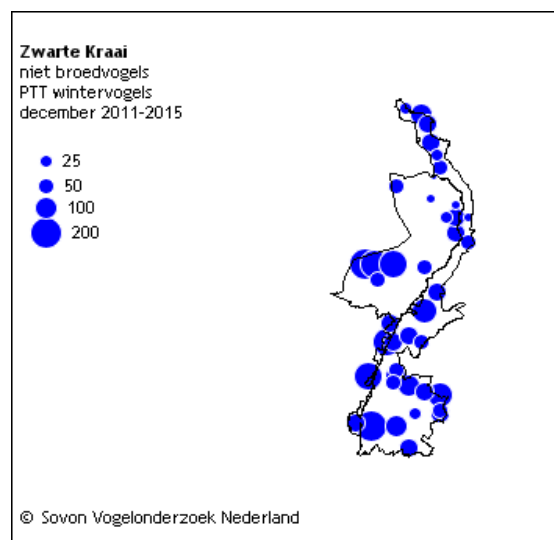
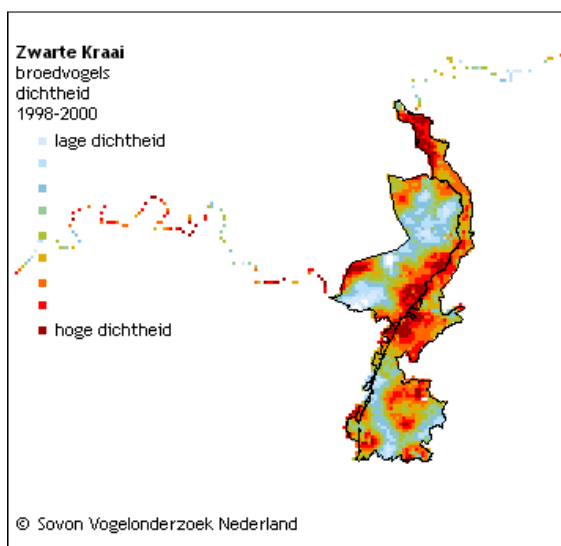
Afbeelding 14-1: Trend (met betrouwbaarheidsmarge) populatieontwikkeling Zwarte Kraai Broedvogels en Niet Broedvogels (SOVON)

14-1.2 Voorkomen & Trend in Limburg

Deze ruim verspreide broedvogel komt in geheel Limburg voor, zie Afbeelding 14-3 & Bijlage 14-4 & 5 (2012-2016). De stand werd in 1998 geraamd op 4.100 - 8.900 paar (Bron: Avifauna in Limburg). De soort is de afgelopen 25 jaar niet significant in aantal veranderd, de laatste 10 jaren is er een afname van het aantal broedvogels (Bron: SOVON; zie Afbeelding 14-2).

Afbeelding 14-2: Trend (met betrouwbaarheidsmarge) populatieontwikkeling Zwarte Kraai in Limburg (SOVON)

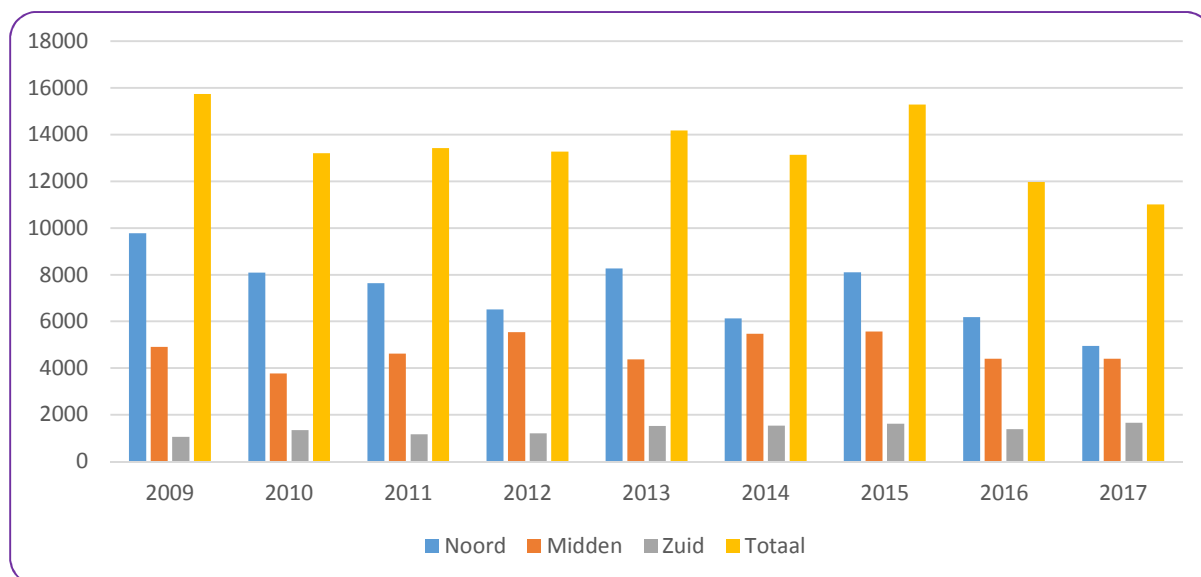
Afbeelding 14-3: Dichtheid & Verspreiding Zwarte Kraai Limburg (SOVON)

De trendtelling van SOVON vindt systematisch plaats op een aantal telgebieden en daaruit wordt dan de meerjarige populatie trend bepaald. Aanvullend wordt er ieder voorjaar in geheel Limburg vlakdekkend geïnventariseerd op het vóórkomen van deze diersoort. Hiermee wordt een “Minimal Number Alive” bepaald.

In Tabel 14-1 worden de telresultaten per regio weergegeven, en in Afbeelding 14-4 de grafische weergave van de tellingen per Regio en Totaal.

Regio	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Noord-Limburg	7696	6708	6532	5759	5585	4774	4943	4308	4083
Midden-Limburg	7313	6019	6286	6322	5948	5703	6040	5759	4972
Zuid-Limburg	3727	4243	4524	4348	3945	3870	4071	3467	3361
Totaal	18736	16970	17342	16429	15478	14347	15054	13534	12416

Tabel 14-1: Gegevens Voorjaartelling Zwarte Kraai 2009-2017 (Faunabeheereenheid Limburg)

Afbeelding 14-4: Trend populatieontwikkeling Zwarte Kraai in Limburg 2009-2017 (Faunabeheereenheid Limburg tellingen)

14-2 *Wettelijke Status & Provinciaal Beleid*

Door een wetswijziging voor wat betreft de toegestane vangmiddelen (uitsluiting niet specifieke vangmiddelen) was het vanaf medio 2009 niet langer toegestaan was om ten aanzien van de volgens Artikel 65 Flora- & Faunawet landelijk vrijgestelde soort Zwarte Kraai zonder ontheffing vangkooien in te zetten in het kader van schadebestrijding.

Ook in de opvolgende Wet natuurbescherming mag een vangkooi voor deze diersoort alleen ingezet worden op basis van een ontheffing.

Zwarte Kraaien zijn onder de Wet natuurbescherming landelijk vrijgesteld (*Artikel 3.1 Besluit natuurbescherming*) op grond van het in het gehele land aanrichten van wezenlijke schade. Deze aanwijzing kan slechts worden gegeven indien de gunstige staat van instandhouding wordt gewaarborgd, wat dus met deze aanwijzing is vastgesteld. Met de landelijke aanwijzing door de minister van de genoemde soorten zijn dus al de afwegingen betreffende al dan niet schade en al dan niet gunstige staat van instandhouding gemaakt.

De provincie dient echter bij het afgeven van de ontheffing op basis van een faunabeheerplan een aantal overwegingen te maken. Dit faunabeheerplan Zwarte Kraai dient ter onderbouwing van die overwegingen in verband met de aanvraag door de Faunabeheereenheid Limburg tot het kunnen gebruiken van vangkooien voor Zwarte Kraaien in Limburg. Bij gebruik van een vangkooi zal een selectie bij de uitgang plaatsvinden: bij de verplichte regelmatige controle worden alleen Zwarte Kraaien uit de kooi gehaald en gedood, alle andere dieren worden vrijgelaten.

In de beleidsregels van het Faunafonds is bepaald dat er voor diersoorten waarvoor een (landelijke) vrijstelling is verleend, er geen tegemoetkoming in de schade zal worden verleend.

14-3 *Potentiële schade aan erkende belangen*

14-3.1 *Wenselijkheid beheer*

De afgelopen faunabeheerplanperiode is er regelmatig sprake geweest van schade aan erkende belangen. In gevallen dat, ondanks preventieve maatregelen, Zwarte Kraaien belangrijke schade dreigen te veroorzaken, is de inzet van vangkooien voor het beschermen van percelen met schadegevoelige gewassen gewenst.

14-3.2 *Verwachting indien beheer uitblijft*

Gezien de huidige populatieomvang is de verwachting dat in de toekomst belangrijke schade in de provincie regelmatig zal optreden aan erkende belangen.

Voor de komende jaren mag verwacht worden dat schade door Zwarte Kraaien, net als in het verleden, regelmatig zal optreden. Over de aard (aan welke gewassen) en omvang (wel of geen belangrijke schade) zijn op voorhand geen uitspraken te doen.

14-3.3 *Schade aan Landbouwbelangen*

14-3.3.1 *Potentiële Landbouwschade*

In *Tabel 14-2* is een overzicht gegeven van de gewassen waaraan Zwarte Kraaien schade kunnen veroorzaken, het type schade, en de periode waarin de schade meestal optreedt.

In het werkgebied van de Faunabeheereenheid Limburg kwamen volgens het CBS in het jaar 2016 de volgende oppervlaktes (in hectares) in relatie tot Zwarte Kraaien schadegevoelige landbouwgewassen voor (zie *Tabel 14-3*).

Gewas	Schade / Periode / Opmerkingen
Granen (zomer- en winter-)	Vraatschade (voorjaar, zomer en herfst).
Maïs (snij-, korrel-, suiker-)	Vraat-, pik- en krabschade (voorjaar en herfst); ook schade aan ingekuilde snijmaïs (gehele jaar).
Peulvruchten	Vraat- en krabschade (zaai- en kiemperiode).
Algemene vollegrondsgroenten	Pikschade (gehele teeltperiode); soms uittrekken.
Appels en peren	Pikschade (zomer en herfst).
Bessen (rode- en witte aalbes, kruisbes, zwarte- en blauwe-)	Vraatschade en vernieling (voorjaar en zomer).
Bloem, -zaden en -bollen	Pik- en krabschade (voorjaar).
Bosbouw en boomteelt	Vraatschade en uittrekken stekken (gehele jaar); vraatschade in zaaibedden van boomkwekerijen.
Landbouwhuisdieren	Vraatschade en predatie (gehele jaar); vraatschade aan voer bij eenden en nertsenfokkerijen en aanpikken/predatie van jonge eenden en kuikens.
Kuilvoer	Pikschade (gehele jaar) aan afdekzeilen.

Tabel 14-2: Potentiële Landbouwschade in relatie tot Zwarte Kraaien (Handreiking Faunaschade Faunafonds)

Schadegevoelige Landbouwgewassen Limburg 2016 (in hectares)			
Aardbeien, totaal	406	Maïs, corncob mix	625
Appels	1.100	Maïs, korrel	3.201
Blauwe bessen	519	Peren	308
Fruit, totaal open grond	2.862	Peulvruchten, totaal	52
Gerst, winter	1.676	Snijmaïs	15.060
Gerst, zomer	1.443	Suikerbieten	6.147

Tabel 14-3: Potentiële Landbouwschade gebieden in relatie tot Zwarte Kraaien in Limburg 2016 (Bron: CBS)

14-3.3.2 Schadehistorie Landbouwgewassen

Het aantal schadeklachten is blijkens opgave van de Landbouwsector de laatste jaren gegroeid. Uit navraag bij de LLTB (Limburgse Land- en Tuinbouw Bond) is gebleken dat ondanks het inzetten van diverse preventieve maatregelen Zwarte Kraaien schade toebrengen aan rijpend fruit, pas ingezaaide percelen maïs en aan vollegronds groenten. Vooral in de fruitsector is een toename van de schade geconstateerd. Doordat in Limburg steeds meer telers overstappen op de zachte Conference peren neemt de schade door aanpikken (en vervolgens schade door verrotting) door deze diersoort ook fors toe.

Omdat onder de Jachtwet de Zwarte Kraai bejaagbaar was, en er derhalve geen vergoedingen werden uitgekeerd, ontbreekt echter vanuit deze hoek een nadere onderbouwing via registratie van de schadehistorie van vóór 2002. Door de plaatsing door de Minister op de landelijke vrijstellingslijst sinds 2004 ontbreken over de periode daarna ook de volledige schadegegevens via het Faunafonds.

14-3.3.3 Schademeldingen aan Faunafonds in het jaar 2009-2016

Er zijn sinds 2009 slechts incidenteel schade gegevens via het Faunafonds bekend, namelijk van schattingen van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (in verband met aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen.

Aanvullend zijn in het kader van een schadepreventieproject Kraaiachtigen diverse schades getaxeerd (Zie Bijlage 14-2).

Daarnaast wordt er voor vrijgestelde diersoorten geen tegemoetkoming in de schade uitgekeerd door het Faunafonds. Een grondgebruiker zal dus in de praktijk geregeld geen verzoek tot tegemoetkoming indienen bij het Faunafonds.

Gewas	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Appel				5.847	2.231	1.192	293	177
Appels & Peren	810	602	27					
Asperge					662			
Bloemkool				214				
Groenten		724						
Mais snijmais						66		
Overige akkerbouwgewassen	165							
Peer				3.784	425	58	101	71
Wintergraan		246	79	300				
Zomergraan		9						
Zwarte Kraai Totaal	975	1.581	106	10.145	3.318	1.316	394	248

Tabel 14-4: Getaxeerde schades (€) in relatie tot Zwarte Kraaien 2009-2016 (Faunafonds)

14-4 Preventieve en schadebeperkende maatregelen

Onderstaand overzicht is ontleend aan de Handreiking Faunaschade Faunafonds (Faunafonds 2009) en geeft een opsomming van maatregelen, die genomen kunnen worden ter voorkoming en beperking van schade aan landbouwgewassen door Zwarte Kraaien:

Zaaizaadbehandeling	Percelen gelijktijdig inzaaien	Elektronische geluidsgolven
Vlaggen	Afschot / verjaging	Kleppermolentjes
Knalapparaten	Vangkooi / kastval	Angstkreten
Nabootsing roofvogel	Afschot / regulering stand	Ritsselfolie
Ballonnen	Vogelverschrikkers	Schriklint / Rood
Fladderprojectiel	Camouflage netten	Flitsmolen
Dieper zaaien	Vogelafweerpistool	

(Voor meer gedetailleerde toepassingen, zie genoemde Handreiking).

Het combineren en regelmatig wisselen van de diverse methoden vergroot de effectiviteit en wordt daarom aanbevolen, zoals ook geconcludeerd wordt in het Rapport Kraaiachtigen (Arvalis 2013).

Inmiddels is ook de Faunafonds Preventiekit Kraaiachtigen beschikbaar (Faunafonds website)

14-5 Gewenste Stand

Een stand waarbij het voortbestaan gewaarborgd is doordat slechts incidenteel de inzet van een vangkooi plaatsvindt, ter beperking van schade aan erkende belangen.

Ter voorkoming en beperking van belangrijke schade aan gewassen is soms lokaal een dusdanig lage stand op en om het schadegevoelige perceel noodzakelijk door middel van afschot op basis van de vrijstelling, dat het risico op schade beperkt blijft. Door middel van afschot op basis van de landelijke vrijstelling is echter niet altijd te realiseren dat het risico op schade beperkt blijft. Hiervoor bestaat de mogelijkheid om een aanvullende ontheffing voor gebruik van een vangkooi aan te vragen, nadat andere middelen zijn ingezet maar niet toereikend bleken.

Ter voorkoming van schade aan gewassen in de toekomst kan de stand lokaal rond schadegevoelige percelen laag worden gehouden. Het aantal te doden dieren met een vangkooi is gering in vergelijking tot afschot op basis van de landelijke vrijstelling, en zal daarom de gunstige staat van instandhouding van de Zwarte Kraai niet aantasten: zie Afbeelding 14-5 voor afschotcijfers 2007-2013 (Bron: KJV WBE Database) en Tabel 14-5 voor de afgelopen periode gedode aantal Zwarte Kraaien met een vangkooi ontheffing.

14-5.1 Methode van inventarisatie en nauwkeurigheid

Registratie afschot op basis landelijke vrijstelling, gedood met vangkooi, trendtellingen landelijke databases en Faunabeheereenheid Limburg Voorjaarsstellingen.

14-6 Beheer

14-6.1 Beheer: Gevoerd Beheer afgelopen periode

In de afgelopen faunabeheerplanperiode is regelmatig een ontheffing aangevraagd én doorgeschreven voor beperking schade aan gewassen. In 2014 was door een gerechtelijke uitspraak de vangkooi ontheffing gedurende een deel van het jaar niet inzetbaar.

Lokaal werd de vangkooi naar mededeling van de gebruikers effectief ingezet ter ondersteuning van de beperking van schade aan landbouwgewassen.

14-6.1.1 Beheer: Afgegeven Ontheffingen

In Tabel 14-5 wordt een overzicht van het aantal afgegeven ontheffingen in de afgelopen faunabeheerplanperiode gegeven.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aantal WBE's doorgeschreven	18	14	9	3	0	1	1
Aantal gebruikte machtigingen	1	2	2	1	0	1	1

Tabel 14-5: Aantal aangevraagde machtigingen Zwarte Kraai in 2010-2016

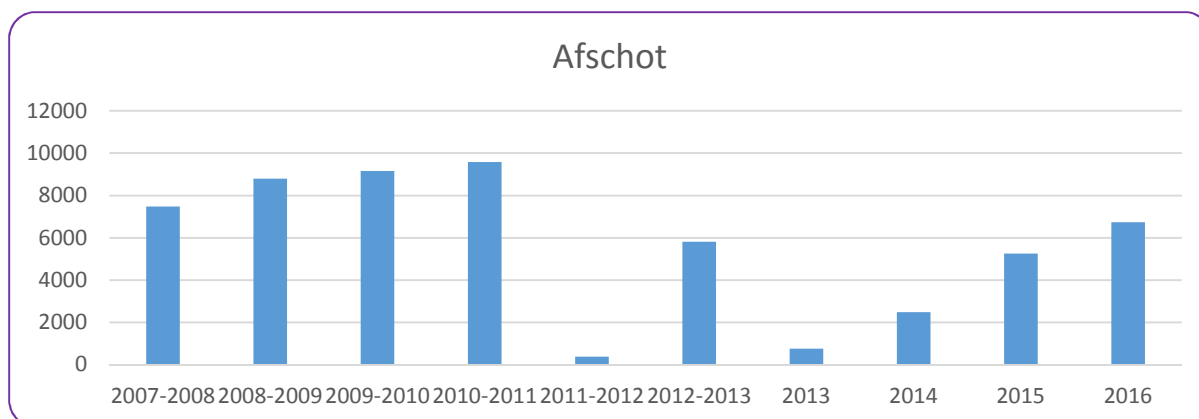
14-6.1.2 Beheer: Maatregelen & aantal gevangen dieren

Tabel 14-6 vermeldt van de afgelopen faunabeheerplanperiode het aantal gedode dieren op basis van de ontheffing in Limburg.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aantal gedode dieren	22	598	280	133	0	115	188

Tabel 14-6: Aantal op basis van ontheffing Vangkooi gedode Zwarte Kraaien in 2010-2016

In Afbeelding 14-5 is een overzicht van het afschot op basis van de Landelijke Vrijstelling weergegeven per jaar in Limburg over de periode 2007-2016 (Bron: WBE Database), en over de periode 2014-2016 (Bron: FBE Limburg).

Afbeelding 14-5: Afschotcijfers Zwarte Kraai in Limburg 2007-2016 (Bron: 2007-2013: KJV WBE Database - in 2011/2012 trendbreuk door uitrol nieuwe registratiemethode; 2014-2016: FBE Limburg)

14-6.2 Beheer: Uitvoering Beheermaatregelen

14-6.2.1 Gewenste maatregelen

Om belangrijke schade aan gewassen te kunnen beperken en voorkómen is naast de mogelijkheid tot afschot op basis van de landelijke vrijstelling en het inzetten van werende middelen ook de inzet van een vangkooi wenselijk, om lokaal de stand voldoende te kunnen verlagen.

Om tegemoet te komen aan de wens van de provincie om zicht te houden op de lokale effecten van het inzetten van vangkooien zal een systeem van meldingsplicht bij aanvang gebruik van de vangkooi ontheffing en een jaarlijkse rapportage worden opgezet.

Per WBE (Wildbeheereenheid: organisatorische eenheid van lokale jachtaktehouders, geheel Limburg omvat ongeveer 40 WBE's) zal de Voorjaargestelling, het jaarlijks afschot met het geweer en het aantal gevangen dieren met de vangkooi in kaart gebracht worden. Bij de melding zal een kaart bijgevoegd moeten worden met daarop de ligging van de schadegevoelige percelen en de positie van de vangkooi. Tevens zullen de oppervlaktes en soorten gewassen van de schadegevoelige percelen en de gewenste periode van inzet gemeld worden.

De Faunabeheereenheid Limburg vraagt een ontheffing aan voor het gebruik van vangkooien met als Basis Regeling een ontheffing op voorhand van 1 kooi per 500 hectare gevoelig landbouwgewas. Voor geheel Limburg zullen jaarlijks maximaal 80 operationele kooien tegelijk inzetbaar zijn. Na onderbouwing is aanvraag van uitbreiding van dit aantal mogelijk (bijvoorbeeld gebied met veel fruitbomen in het oogstseizoen).

Locatie van de Vangkooi was in principe op of binnen 100m van een schadeperceel, om op die manier te borgen dat er een relatie is tussen het schadeperceel en de te vangen dieren.

Gebleken is de afgelopen beheerperiode echter dat door de aantrekkende werking van de vangkooi er soms grotere schade kan ontstaan in het perceel met gewassen waarvoor ter beperking van de schade daaraan de vangkooiontheffing werd ingezet. Bovendien leggen de dieren al rondvliegend op zoek naar voedsel veel grotere afstanden af dan 100m, waardoor een ruimere marge mogelijk is.

Ook is gebleken dat soms in verband met vandalisme, een betere beschutting voor de gevangen vogels of het functioneren van de kooi zelf deze beter op een iets grotere afstand geplaatst hadden kunnen worden, bijvoorbeeld onder een groepje bomen buiten de 100m zone. Hierdoor zou er een situatie ontstaan waarbij er sprake was van minder kans op vandalisme, meer beschutting en een betere werking: de te vangen dieren gaan eerst in de boom zitten, en vliegen daarna op de vangkooi.

Als basisregel zal een kooi binnen 100m van het schadeperceel geplaatst moeten worden. Indien echter met feiten onderbouwd kan worden dat een plaatsing iets verder van het schadeperceel af zinvol zou zijn, kan hiertoe een gemotiveerd verzoek bij de faunabeheereenheid worden ingediend. Na beoordeling van de situatie ter plekke kan eventueel toestemming gegeven worden de kooi op een andere locatie te zetten, van dit voorgenomen besluit zal mededeling worden gedaan aan de provincie.

14-6.2.3 Beheer Periodes

De vangkooi kan ingezet worden gedurende de periode dat het gewas schadegevoelig is, ook op zon- en feestdagen. Op basis van de Wet natuurbescherming is het niet meer verboden om handelingen in het kader van Beheer & Schadebestrijding op zon- en feestdagen uit te voeren.

14-6.2.4 Uitvoering Beheermaatregelen

14-6.2.4.1 Inventarisatie Populatie

Zie Paragraaf 14-5.1.

14-6.2.4.2 Procedure

Om de ontheffing te mogen inzetten zal er een onderbouwde aanvraag bij de Faunabeheereenheid Limburg moeten worden gedaan.

In deze aanvraag dient vermeld te worden waar het schadeperceel ligt, welke grondgebruiker het betreft, wie de actie zal uitvoeren, bij welk gewas er schade is, hoe groot het schadeperceel is en welke verjagende maatregelen zijn getroffen. Een veldinspectie kan worden gedaan om te controleren of aan de voorschriften voor het gebruik van de ontheffing wordt voldaan.

Eventueel kan een gemotiveerd verzoek worden ingediend om de vangkooi verder dan de standaard 100m van een schadeperceel te mogen plaatsen.

14-6.2.4.3 Methodiek Ontheffingen

- De houder van de ontheffingen op voorhand is de Faunabeheereenheid Limburg (FBE);
- De uitvoering van de beheermaatregelen wordt gecoördineerd door de FBE;
- De FBE stelt een systeem voor verslaglegging van gegevens en beheermaatregelen ter beschikking;
- De FBE adviseert grondgebruikers bij de uitvoering van schadevoorkomende en beperkende maatregelen, middelen en methodieken;
- De machtiging gebruiker (grondgebruiker, jachtaktehouder, uitvoerder of WBE) is verantwoordelijk voor de verslaglegging van de uitgevoerde beheermaatregelen, de FBE is verantwoordelijk voor het verzamelen en aanleveren van de verslaglegging aan Gedeputeerde Staten van de provincie.
- Toezicht op naleving voorschriften ontheffingen ligt bij de provincie

14-6.3 Duurzame staat van instandhouding

Het aantal dieren gedood met de vangkooi Zwarte Kraai in relatie tot het totaal aantal aanwezige dieren in Limburg en zeker in Nederland vormt geen bedreiging van de duurzame staat van instandhouding van de soort, temeer daar het maximaal aantal in te zetten kooien is gemaximeerd tot 80 stuks.

14-6.4 Effectiviteit van de beheermaatregelen

Er is op dit moment wel een compleet beeld van de preventieve en schadebeperkende maatregelen die in het verleden zijn genomen in de provincie Limburg, maar niet direct van de effectiviteit daarvan. Diverse middelen zoals voorgeschreven door de ontheffingen en het Faunafonds zijn toegepast. Een landelijk onderzoek naar de effectiviteit van de diverse middelen zal hierover mogelijk meer duidelijk maken. Wel duidelijk is dat ondanks de verplichte inzet van de werende middelen er nog steeds schade optreedt, dus dat de huidige werende middelen alleen niet voldoende effectief zijn.

In 2013 is in het Project Kraaiachtigen in Limburg de effectiviteit van diverse werende middelen vergeleken. Gebleken is dat met diverse middelen een gedeeltelijke preventie van schade kan worden bereikt, en dat de inzet van afschot of een vangkooi het meest effectief was (Arvalis 2013).

14-6.5 Beheer in Natura 2000 gebieden

Zie Paragraaf 3-4 (Inleidende Hoofdstukken).

14-6.6 Monitoring

Zie Paragraaf 14-5.1.

14-7 Analyse & Conclusies

14-7.1 Evaluatie afgelopen faunabeheerplanperiode

Vangkooien worden lokaal effectief ingezet, ze zijn effectief met het in korte tijd verlagen van de stand en daarmee de schadedruk.

Het Faunafonds vergoed geen schade veroorzaakt door diersoorten waarvoor een vrijstelling geldt.

14-7.2 Analyse populatie ontwikkelingen Limburg

Volgens de SOVON telmethodiek is de trend gelijk tot licht dalend voor geheel Limburg.

14-7.3 Wenselijkheid tot duurzaam beheer

Zonder beheer zal het niet mogelijk zijn om in incidentele gevallen bij schade aan erkende belangen in te grijpen. Incidenteel kan er sprake zijn van aanzienlijke schade aan erkende belangen.

Het aantal dieren gedood met de vangkooi in relatie tot het afschot op basis van de landelijke vrijstelling in relatie tot het totaal aantal aanwezige dieren in Limburg en zeker in Nederland vormt geen bedreiging van de duurzame staat van instandhouding van de soort.

14-7.4 Conclusie / Doelstellingen

14-7.4.1 Doelstelling & Uitvoering Beheer

De populatieomvang van deze broedvogel is in Limburg nagenoeg stabiel tot licht dalend. Het aantal schadeklachten is blijkens opgave van de landbouwsector nog steeds hoog. Vooral in de fruitsector is een toename van de schade geconstateerd. Doordat in Limburg steeds meer telers overstappen op de zachte Conference peren neemt de schade door aanpikken (en vervolgens schade door verrotting) door deze diersoort ook fors toe.

Omdat onder de Jachtwet de Zwarte Kraai bejaagbaar was, en er derhalve geen vergoedingen werden uitgekeerd, ontbreekt echter vanuit deze hoek een nadere onderbouwing via registratie van de schadehistorie van voor 2002.

Door de plaatsing op de landelijke vrijstellingslijst sinds 2004 ontbreken over de periode daarna ook de volledige schadegegevens via het Faunafonds.

Wel beschikbaar zijn de schattingen van schade veroorzaakt door deze diersoort als bijtaxatie (i.v.m. aftrek niet-vergoedbare schade door vrijgestelde soorten) voor schade veroorzaakt door andere diersoorten die wel voor tegemoetkoming schade in aanmerking komen.

Uit navraag bij de LLTB (Limburgse Land- en Tuinbouw Bond) is gebleken dat Zwarte Kraaien schade toebrengen aan rijpend fruit, pas ingezaaide percelen maïs en aan vollegrondsgroenten. Vooral in de fruitsector is een toename van de schade geconstateerd. Vanwege het aanrichten van onder meer deze schades heeft de minister van LNV de Zwarte Kraai op de landelijke vrijstellingslijst geplaatst. Gezien het huidige grondgebruik gerelateerd aan het gebruik in 2002 (zie bovenstaande *Tabellen 14-1 & 14-2*) zijn er anno 2016 in Limburg nog vergelijkbare arealen met voor schade door Zwarte Kraaien gevoelige landbouwgewassen als in 2002.

Ten opzichte van 2010 zijn de aantallen Zwarte Kraaien licht dalend. Het afschot is over die periode afgenomen, maar dit is deels te wijten aan een trendbreuk door wisseling van de manier van registreren.

Het middel vangkooi is bij uitstek geschikt om lokale overlast en schade te bestrijden. Daar waar afschot hooguit één of enkele dieren betreft, zal de groep zich naar een ander perceel begeven, en dus slechts leiden tot een verplaatsing van de problemen. Een vangkooi op of in de buurt van het schadeperceel kan het aantal schade veroorzakende dieren lokaal effectief naar beneden brengen zonder het probleem (tijdelijk, tot ze weer terugkomen) naar de burens te verplaatsen.

Omdat deze diersoort op de landelijke vrijstellingslijst is geplaatst kan er in geheel Limburg een vrije inzet van het geweer plaatsvinden. Alternatieve werende middelen zijn op basis van de landelijke vrijstelling niet vereist.

Beperkte aanvullende inzet van de vangkooi is noodzakelijk omdat geweer en verjagen alleen onvoldoende effectief is en een te grote inspanning zou vragen.

De inzet van vangkooien zal wel gekoppeld worden aan bepaalde periodes en het aanwezig zijn van schadegevoelige gewassen.

Tabel 14-7 geeft weer op of in de buurt van welke percelen en in welke periodes vangkooien effectief kunnen worden ingezet om schade aan diverse belangen te beperken en/of te voorkomen.

	Schadebelang	Periode
<i>Rijpend fruit</i>	<i>Gewassen</i>	<i>1 juni – 1 november</i>
<i>Pas ingezaaide percelen zomergraan & maïs</i>	<i>Gewassen</i>	<i>1 april – 1 juli</i>
<i>Pas ingezaaide percelen wintergraan</i>	<i>Gewassen</i>	<i>1 oktober -1 januari</i>
<i>Afrijpende percelen graan & maïs</i>	<i>Gewassen</i>	<i>1 juli – 1 november</i>
<i>Vollegrondsgroenten</i>	<i>Gewassen</i>	<i>1 april – 1 november</i>
<i>Weidevogels</i>	<i>Flora & Fauna</i>	<i>1 maart – 1 juli</i>

Tabel 14-7: Beheer Periodes Vangkooi Zwarte Kraai per gevoelig gewas

Bovengenoemde percelen liggen verspreid door geheel Limburg, derhalve is de aanvraag ook bedoeld voor geheel Limburg. Aangezien in de periode waarin de middelen geweer en vangkooi vrij konden worden ingezet om schade te beperken naar schatting meer dan de helft van alle gedode dieren door middel van een vangkooi gedood werden, zou het niet meer beschikbaar zijn hiervan een te zware inspanning met het geweer in het veld vergen om eenzelfde niveau van schadebeperking te kunnen behalen.

Door middel van de ontheffing voor vangkooien op of in de buurt van plaatsen waar schade aan eerder genoemde specifieke belangen optreedt dan wel mag worden verwacht kan op gelijke voet voortgegaan worden met het beperken van de schade, terwijl de populatieomvang niet in gevaar komt.

Ondanks de mogelijkheid tot vrije inzet van schadebeperkende middelen geweer & vangkooi (2004-2008) was er in die periode sprake van een stabiele tot groeiende voorjaarspopulatie op basis van de telgegevens. Bij een vergelijkbare inzet van vangkooien is derhalve geen nadelig effect op het voortbestaan van de populatie te verwachten.

Sinds 1999 werd jaarlijks gemiddeld 30% van de in het voorjaar getelde Zwarte Kraaien gedood met geweer en een niet exact bekend deel gedood met een vangkooi zonder dat dit tot een afname van de populatie leidde.

De vangkooi is dus een effectief middel dat vooral lokaal (op of nabij de schadelocatie) effectief is. Het voorstel is dan ook om nu aan de hand van een verplichte rapportage te registreren hoeveel dieren jaarlijks gedood zijn in het werkgebied van een WBE met de vangkooien, en vervolgens jaarlijks te bepalen wat het effect geweest is op de totale populatie (instandhouding doelstelling). Indien uit telgegevens blijkt dat de populatie ernstig in aantal verminderd, kan een aanpassing volgen van het beheer door het stellen van quota per WBE te vangen dieren met een vangkooi naast een vrij afschot (zolang de landelijke vrijstelling nog geldt).

Dit hoofdstuk Faunabeheerplan dient ter onderbouwing van de hierop gebaseerde aanvragen van een ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming voor het mogen inzetten van vangkooien voor de preventie en bestrijding van schade veroorzaakt door genoemde diersoorten.

14-7.4.2 Uitgangspunten

- Volgens de richtlijnen van LNV / LASER konden in 2000 WBE's vangkooien inzetten met een maximum van 1 kooi per 500 hectare met daarin minimaal 50 hectare schadegevoelig gewas;
- In de ontheffingplichtige tijd (voorafgaand aan de vrijstelling) werden toen naar schatting 250 kooien ingezet, en is er geen nadelige invloed op de Zwarte Kraaien- en Kauwenpopulatie vastgesteld (zie trendtellingen SOVON);
- Kooien zullen alleen bij (te verwachten) schade op schadegevoelige gewassen worden ingezet, waaronder ook korrelmaïs (taxatiegegevens van het Faunafonds als bijtaxatie);
- Uit de inventarisatie onder WBE's in Limburg is gebleken dat er de afgelopen jaren ten tijde van de vrijstelling door de WBE's naar schatting in totaal ongeveer 100 grote en 75 kleinere vangkooien gebruikt zijn voor Kauwen & Zwarte Kraaien samen.

De vangkooien ingezet voor schadebeperking door grondgebruikers niet zijnde jachtaktehouders aangesloten bij de WBE's zijn NIET hierin opgenomen, over dit aantal hebben wij geen exacte getallen, het betreft vooral de kleinere vangkooien. Anekdotisch wordt gesproken over minimaal eenzelfde aantal kleinere kooien als door WBE's gebruikt, waardoor de schatting van het totaal aantal gebruikte vangkooien de afgelopen jaren (toen een ieder vrij was deze vangmiddelen in te zetten) op minimaal 250 uit zou komen;

- De mogelijkheid om het totaal aantal kooien te verlagen door ze te verplaatsen is wel mogelijk, maar met beperkingen. De meeste grotere constructies vereisen bijvoorbeeld een grote platte wagen met tractor om te verplaatsen, en minimaal 4 personen om de kooi op te tillen, het is niet iets wat zo maar even gedaan kan worden. Voor een aantal locaties en vooral voor de kleinere vangkooien is dit echter wel een mogelijkheid. Voor andere locaties is het efficiënter om een kooi tijdelijk buiten gebruik te stellen (invliegopening afsluiten), omdat jaar op jaar op deze locatie schade bestreden dient te kunnen worden (bijv. fruitplantages). Het aantal OPERATIONELE kooien kan daardoor beperkt blijven.

14-7.4.3 Conclusie

- Gezien de risico's die zouden kunnen kleven aan het onbeperkt inzetten van vangkooien willen wij het aantal als basis aan te vragen kooien voor Zwarte Kraaien verlaagd vaststellen op 1 operationele kooi per 500 hectare gevoelig landbouwgewas, in totaal dus afgerond 80 operationele kooien voor geheel Limburg. Dit aantal is gebaseerd op extrapolatie van de gegevens uit 2002, waarbij geen negatieve invloed op de instandhouding van de soort te verwachten is (de populatiegrootte en oppervlakte landbouwgrond zijn vergelijkbaar);
- Een aantal kooien kan gaan rouleren binnen het werkgebied, echter niet altijd. Het totaal aantal aangevraagde basiskooien ligt echter ver onder het aantal dat volgens de gehouden inventarisatie werden ingezet, dus ook onder het aantal waarbij geen nadelige gevolgen voor de populatie konden worden vastgesteld, en de schade aan landbouwgewassen beperkt kon worden tot het maatschappelijke draagvlak (men was immers vrij deze vangmiddelen onbeperkt in te zetten);
- De op basis van het faunabeheerplan aan te vragen ontheffing betreft het maximaal aantal tegelijkertijd te gebruiken aantal operationele vangkooien in Limburg. Indien door lokale omstandigheden ondanks het eventuele rouleren meer vangkooien gewenst zijn, dient hiervoor een onderbouwde aanvullende aanvraag bij de Faunabeheereenheid Limburg te worden ingediend;
- Door de koppeling aan de eis dat de kooi alleen operationeel mag zijn indien er een schadegevoelig gewas in de directe omgeving is, wordt ook een roulerende inzet bewerkstelligd, operationele verplaatsbare kooien zullen de gewassen en seizoenen volgen;
- Continueren van tot nu toe gevolgde beheer;
- Tijdens de sinds 2008 door de Faunabeheereenheid Limburg gehouden Voorjaarsestelling wordt in één weekend over geheel Limburg geteld en vastgelegd op welke locatie hoeveel dieren van de in het Faunabeheerplan genoemde soorten aanwezig zijn. Geadviseerd wordt de Zwarte Kraai te blijven monitoren om inzicht te houden in de populatieomvang van deze vogel. Alleen via monitoring in combinatie met vastgestelde geleden schade kan straks de wenselijkheid van een eventuele verlenging van de landelijke vrijstelling worden onderbouwd.

14-8 Referenties

- Arvalis: Preventie Gewasschade Kraaiachtigen, 2013
- Faunafonds: Handreiking Faunaschade, 2009
- Faunafonds: Inventarisatie Schades Kraaiachtigen
- Faunafonds Preventiekit Kraaiachtigen:
<https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kraaiachtigen/>

Bijlage 14-1 Meldingen Ontheffinggebruik

Ontheffing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	opp. (ha.)	belang Schade	Uitkomst	opmerkingen veldcontrole
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	29-6-2011	vangkooi	vogelverschrikker in de vorm van gedode kraaien en kauwen, plaatsen van ratellinten	3,00	stokbonen	Akkoord	OK
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	7-7-2011	vangkooi	Vogelverschrikkers, o.a. dode kraaien en kauwen opgehangen, ratelbanden	3,00	appels	Akkoord	OK
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	26-7-2011	vangkooi	dode kraaien en kauwen, ratel linten, gaskanon	5,90	Courgette	Akkoord	Binnen bebouwde kom, men was bezig met oogsten op moment geen verjagingsmiddelen aanwezig. 5 kauwen in kooi.
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	30-8-2011	vangkooi	dode kraaien en kauwen, ratellinten	2,50	snijmais	akkoord	Kooi voldoet aan de voorwaarden.
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	5-9-2011	vangkooi	dode kraaien en kauwen, ratellinten, gaskanon	2,00	snijmais		
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	20-9-2011	vangkooi	dode kraaien en kauwen, ratellinten	1,70	snijmais	niet akkoord	Gewas reeds geoogst. einde actie.
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	22-5-2012	vangkooi	vogelverschrikkers in de vorm van gedode kraaien en kauwen en ophangen van linten	8,00	appels	akkoord	
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	1-6-2012	vangkooi	rood/wit lint en verjaging met geweer	1,50	mais	niet akkoord	Kooi stond niet vangklaar. Mazen onder langs de kooi zijn te groot, geen verjagingsmiddelen. afwijzen en laten aanpassen. Kan opnieuw geactiveerd worden als de mais weer schadegevoelig is.

Ontheffing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	opp. (ha.)	belang Schade	Uitkomst	opmerkingen veldcontrole
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	12-6-2012	vangkooi	vogelverschrikkers in de vorm van gedode kraaien en kauwen, ophangen van linten	5,00	stokboom	akkoord	
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	16-6-2012	geweer	dode kraaien en kauwen, linten	11,00	sla, andijvie	akkoord	Kooi stond aan de overkant van de spoorlijn achter boerderij. .OK
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	3-7-2012	vangkooi	knal apparaat alarmpistool dode kraaien opgehangen , alu-folie	12,00	blauwe bes	niet akkoord	Kooi stond te ver van schadelocatie. Verzocht om kooi te verplaatsen.
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	7-7-2012	vangkooi	bejaging met geweer jaarrond en akoestische en visuele middelen	1,50	Laan-bomen en spillen (dunne laan-bomen)	akkoord	
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	20-7-2012	vangkooi	lint-strps en dode kraaien opgehangen	4,60	Courget-tes	akkoord	
2010-012-13	Zwarte Kraai vangkooi gewassen	5-9-2012	vangkooi	linten en verjagen middels geweer	1,50	mais	akkoord	Kooi inmiddels aangepast.
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	9-5-2013	vangkooi	schriklint/koord, geweer, vogelverschrikkers, knalapparaat	5,68	asperge		
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	20-6-2013	vangkooi	schriklint/koord	3,21	spercieboon, stamslaboon		
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	20-6-2013	vangkooi	schriklint/koord, geweer, vogelverschrikkers	11,9	appel		
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	4-7-2013	vangkooi	vlaggen	8,31	snijmais		
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	10-7-2013	vangkooi	vlaggen	6,16	snijmais		
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	12-7-2013	vangkooi	landbouwvoertuigen, schoffelen, gewasbescherming	16,5	ijsbergsla		

Ontheffing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	opp. (ha.)	belang Schade
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	2-8-2013	vangkooi	ophangen dode kraaien, geweer	10,3	blauwe bes
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	28-8-2013	vangkooi	vlaggen, landbouwvoertuigen	12,3	boerenkool
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	26-6-2014	vangkooi	dode kraaien en kauwen, schriklint/koord, geweer	6,55	appel
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	14-7-2014	vangkooi	schriklint/koord	3,05	kropsla
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	18-7-2014	vangkooi	vlaggen, vogelverschrikkers	4,91	peer
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	11-8-2014	vangkooi	ballonnen	13,7	appel
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	18-8-2014	vangkooi	knalapparaat, geweer	5,21	overig kool
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	15-9-2014	vangkooi	geweer	6,35	blijvend grasland
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	1-7-2015	vangkooi	schriklinten en dode kraaien en kauwen ophangen	10,9	appel
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	16-7-2015	vangkooi	schriklinten en dode kraaien en kauwen ophangen	10,9	appel
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	22-7-2015	vangkooi	geweer	4,83	overig kool
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	19-8-2015	vangkooi	ballonnen, angstkreten	7,62	appel
2010-012-13	zwarte kraai vangkooi	22-9-2015	vangkooi	geweer	6,76	snijmais
2015-09	zwarte kraai vangkooi	19-5-2016	vangkooi	vogelverschrikkers, geweer	5,26	snijmais
2015-09	zwarte kraai vangkooi	12-7-2016	vangkooi	nabootsing roofvogel, ballonnen, knalapparaat	10,9	appel
2015-09	zwarte kraai vangkooi	4-8-2016	vangkooi	vogelverschrikkers, knalapparaat, camouflagenetten	5,69	bloemkool
2015-09	zwarte kraai vangkooi	15-8-2016	vangkooi	schriklint/koord, geweer, vogelverschrikkers	2,37	snijmais
2015-09	zwarte kraai vangkooi	29-8-2016	vangkooi	schriklint/koord, knalapparaat, vlaggen	6,7	blijvend grasland

Ontheffing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	opp. (ha.)	belang Schade
2015-09	zwarte kraai vangkooi	10-5-2017	vangkooi	vlaggen, vogelverschrikkers	10	kool
2015-09	zwarte kraai vangkooi	7-6-2017	vangkooi	vogelverschrikkers	4,82	appel
2015-09	zwarte kraai vangkooi	27-6-2017	vangkooi	vlaggen, geweer	6,87	sla
2015-09	zwarte kraai vangkooi	26-7-2017	vangkooi	knalapparaat, vogelverschrikkers, geweer	14,6	courgette
2015-09	zwarte kraai vangkooi	1-8-2017	vangkooi	geweer	2,06	snijmais
2015-09	zwarte kraai vangkooi	3-8-2017	vangkooi	vlaggen, schriklint/koord, geweer	2,1	snijmais
2015-09	zwarte kraai vangkooi	21-8-2017	vangkooi	schriklint/koord, geweer	6,7	blijvend grasland
2015-09	zwarte kraai vangkooi	24-8-2017	vangkooi	geweer	5,23	peer

Bijlage 14-2 Taxatie schade Kraaiachtigen: Zwarte Kraai

In het kader van een schadepreventieproject Kraaiachtigen zijn diverse schades getaxeerd.

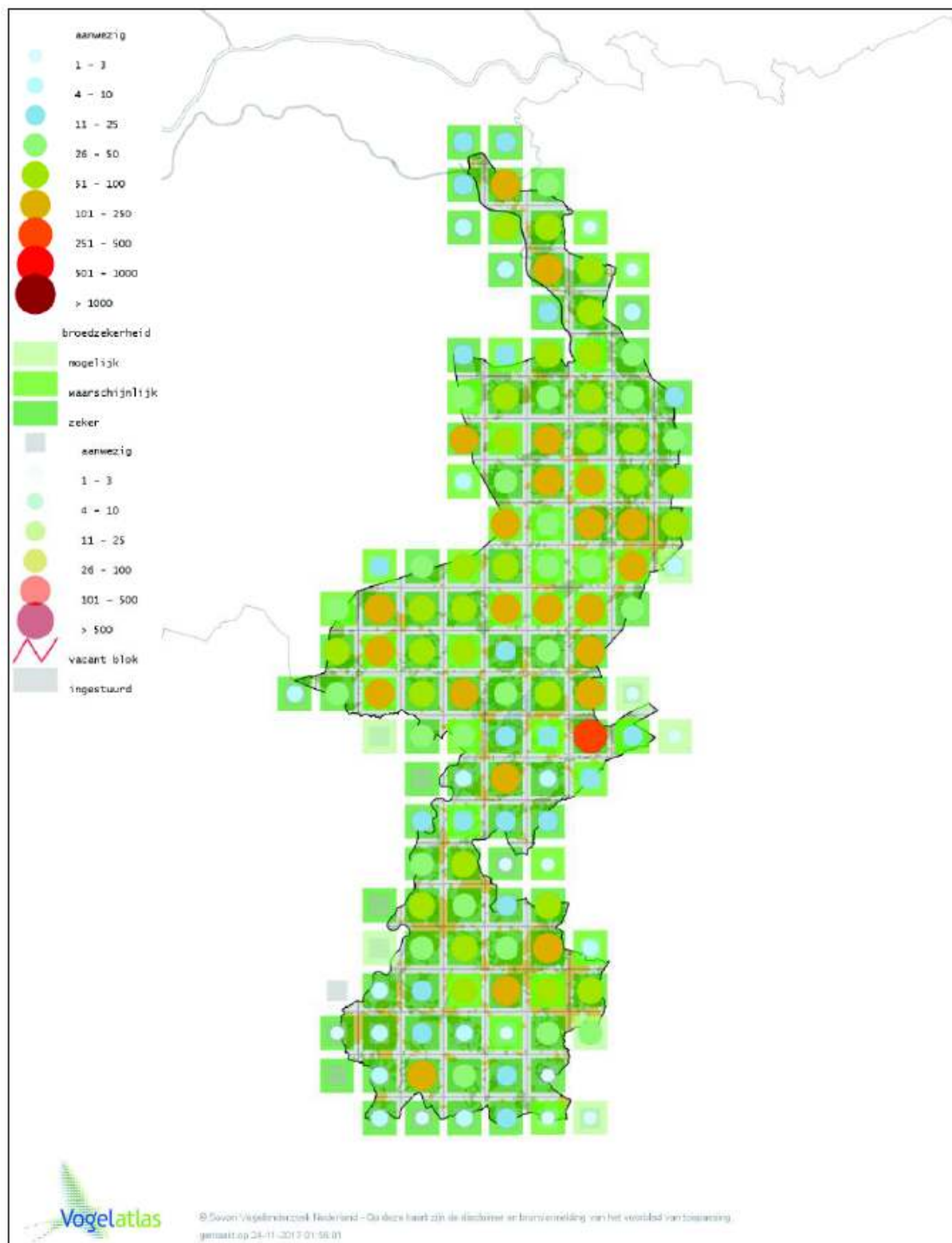
Datum	Diersoort	Postcode	Plaats	Gewas	Getaxeerde schade
16-jul-2012	Zwarte Kraai	6367HA	Hulsberg	Appels	€ 0
15-aug-2012	Zwarte Kraai	5976NH	Kronenberg	Appels	€ 302
15-aug-2012	Zwarte Kraai	5975NH	Sevenum	Appels	€ 421
30-jul-2012	Zwarte Kraai	6077NW	Lerop	Appels	€ 3.190
25-jun-2012	Zwarte Kraai	6218HT	Maastricht	Asperges Groen	€ 2.855
25-jun-2012	Zwarte Kraai	6218HT	Maastricht	Asperges Wit	€ 1.645
15-okt-2012	Zwarte Kraai	5976NC	Kronenberg	Bloemkool	€ 204
24-jul-2012	Zwarte Kraai	6086AW	Neer	Chinese Kool	€ 0
30-mrt-2013	Zwarte Kraai	6419PD	Heerlen	Kuilgras	€ 0
30-mrt-2013	Zwarte Kraai	5977NJ	Evertsoord	Kuilgras	€ 220
30-mrt-2013	Zwarte Kraai	5977NJ	Evertsoord	Kuilmais	€ 493
30-mrt-2013	Zwarte Kraai	6095PB	Baexem	Kuilmais	€ 593
1-sep-2012	Zwarte Kraai	5975AB	Sevenum	Peren	€ 692
30-jul-2012	Zwarte Kraai	6255NS	Noorbeek	Peren	€ 761
24-jul-2012	Zwarte Kraai	5976ND	Kronenberg	Prei	€ 0
28-sep-2012	Zwarte Kraai	6085AG	Horn	Snijmais	€ 300
28-sep-2012	Zwarte Kraai	6099BR	Beegden	Snijmais	€ 323
28-sep-2012	Zwarte Kraai	5977ND	Evertsoord	Snijmais	€ 492
29-mrt-2013	Zwarte Kraai	6367JT	Voerendaal	Wintertarwe	€ 0
29-mrt-2013	Zwarte Kraai	6301PW	Valkenburg	Wintertarwe	€ 63
29-mrt-2013	Zwarte Kraai	6086PV	Neer	Wintertarwe	€ 255
18-jun-2012	Zwarte Kraai	5975NT	Sevenum	Zomergerst	€ 177

Bijlage 14-3: Inventarisatie Schades Kraaiachtigen
(Bron: Faunafonds 2017)

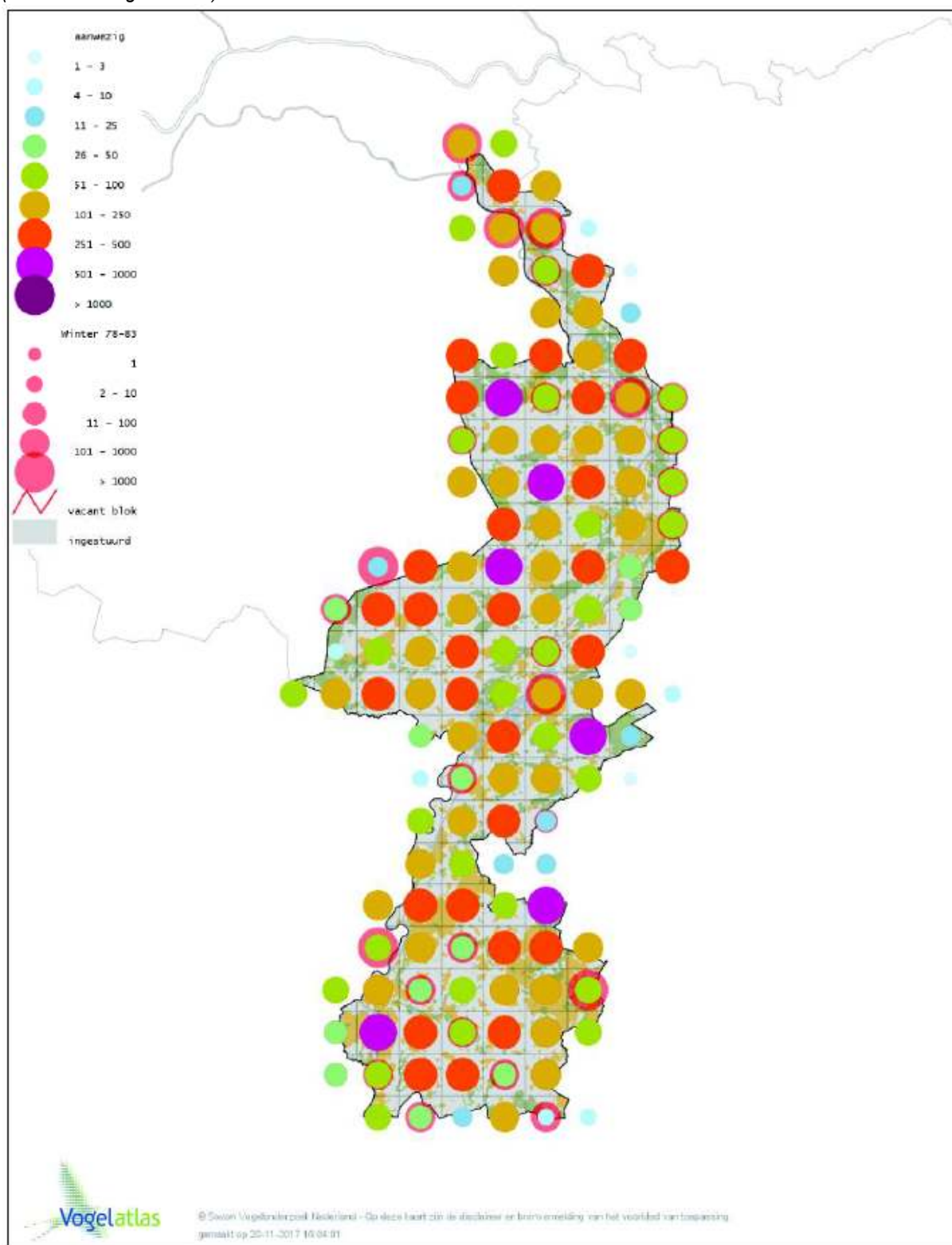
Faunafonds Steekproef Taxaties Vangkooien Zwarte Kraai 6 september 2017

- 5 percelen met mais. In deze schadepercelen zijn de eerste of 2 eerste rijen door de kraaien en/of kauwen aangepikt, schade variërend van circa € 70-€110,- tot per geval.
- 2 percelen met blijvend grasland. Hier is de schade groter omdat er zowel grasverlies is alsmede dat er doorgezaaid dient te worden. Deze schade (pikschade) van kraaien ontstaat mede doordat er engerlingen in de grond zaten. Schade variërend van circa € 300-350 per geval.
- 1 perceel met courgettes. Hier is schade ontstaan doordat de plantjes die net gepland zijn uit de pootpotjes worden getrokken door kraaien. De schade kon niet precies meer in beeld worden gebracht daar deze enige tijd geleden veroorzaakt was. Daar er geen KWIN gegevens voor dit gewas zijn wordt de schadeberekening gerelateerd aan de huidige veilingprijzen, waardoor er aanzienlijke schades kunnen optreden. Begin september was de veilingprijs per courgette nog 20 ct per stuk, echter op 21 september liep deze op tot 70 ct per stuk. Omdat de schade niet precies meer in beeld gebracht kon worden is uitgegaan van de meest minimale schade, gemiddeld genomen 1%. Wanneer men uitgaat van de goedkoopste veilingprijs per courgette (€0,20) dan spreken we over een schade van circa € 400 per hectare, voor een perceel van 15 hectare komt dit dus al snel op € 6000,- per geval.
- Schadeperceel met appelen is niet getaxeerd daar hier in het verleden schades zijn opgenomen.
- Voorts is in deze regio nog een melding geweest van schade aan ijsbergsla. Ook hier zijn de plantjes uit de potjes getrokken. De teler heeft er echter voor gekozen om de dag na het planten van de ijsbergsla alle plantjes die eruit waren getrokken direct terug te planten. Hierdoor kon de schade niet meer inzichtelijk worden getaxeerd

Bijlage 14-4 Voorlopige verspreidingskaart 2016 Zwarte Kraai Broedseizoen
(Bron: www.vogelatlas.nl)

Bijlage 14-5 Voorlopige verspreidingskaart 2016 Zwarte Kraai Winter
(Bron: www.vogelatlas.nl)

15-0 Spreeuw (*Sturnus vulgaris*)

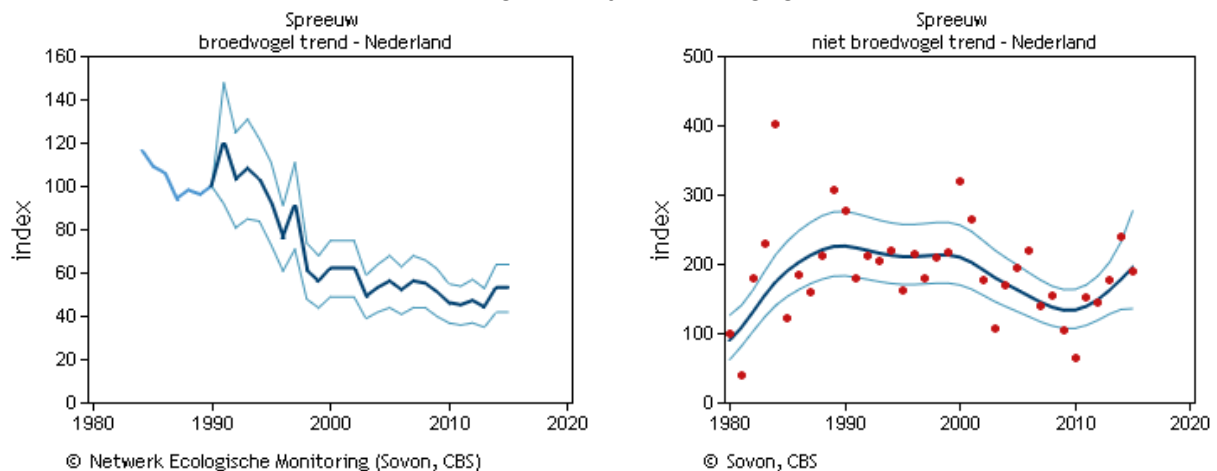
15-1 Verspreiding & Aantalsontwikkeling

15-1.1 Algemeen

Deze talrijk voorkomende broedvogel komt ook buiten de broedtijd in grote aantallen in Nederland voor. Hij broedt in allerlei holten, waar hij een slordig nest maakt van hooi, stro, bladeren, wol, papier, e.d. Vaak zijn er twee broedsels per jaar en bestaat een legsel uit 4 tot 6 eieren. Hun voedsel bestaat uit insecten, wormen, slakken, bessen, graan en afval. Hoewel de soort in Nederland nog steeds zeer algemeen is (500.000 tot 900.000 broedparen in 1998-2000; SOVON), vertoont de broedvogelindex een dalende lijn: aanvankelijk sterk later licht dalend.

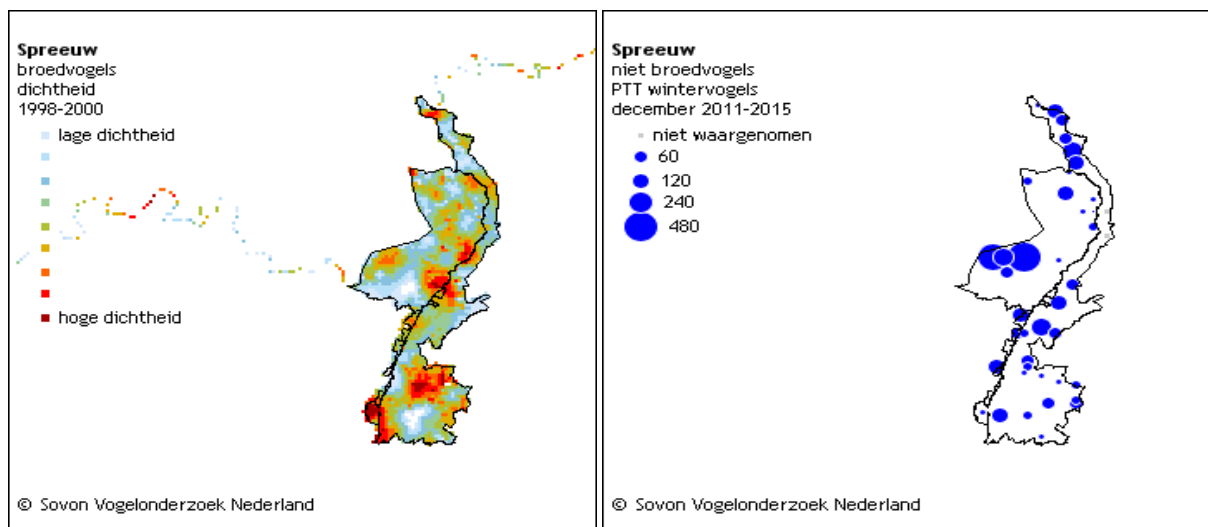
In de zomer en herfst wordt de Nederlandse populatie aangevuld met grote aantallen soortgenoten uit Oost-Europa. Spreeuwen worden dan in grote groepen waargenomen. In *Afbeelding 15-1* is de trend over de afgelopen jaren weergegeven.

Afbeelding 15-1: Trend (met betrouwbaarheidsmarge) populatieontwikkeling Spreeuw Broedvogels en Niet Broedvogels (SOVON 2017)

15-1.2 Voorkomen & Trend in Limburg

In Limburg komt de Spreeuw breed verspreid als broedvogel voor (Zie *Afbeelding 15-2* & *Bijlage 15-6* & *7: 2012-2016*)

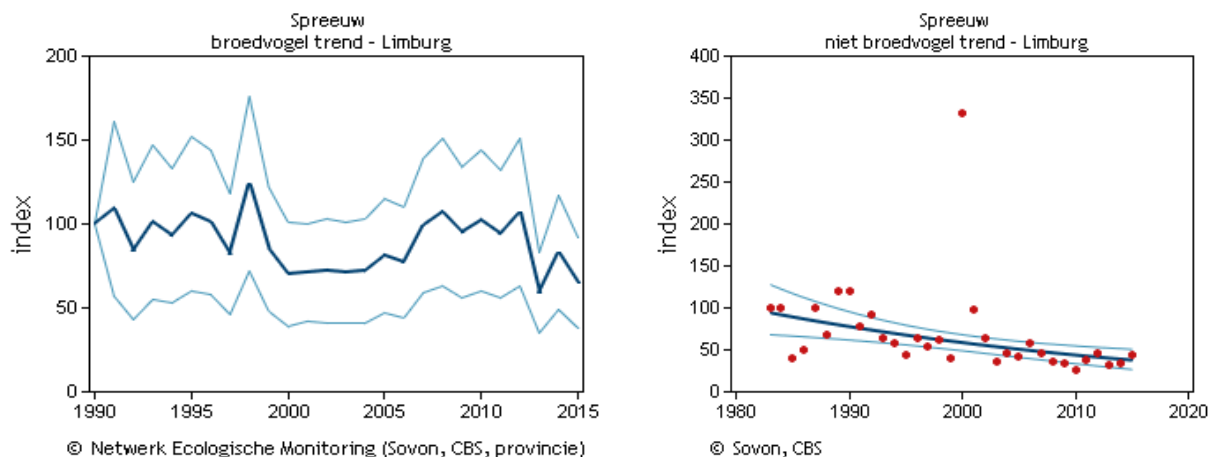

Afbeelding 15-2: Dichtheid & Verspreiding Spreeuw in Limburg (SOVON)

Hun populatie telde 14.000 tot 29.000 paar in 1998 (*Avifauna Limburg*). Naast de broedparen welke per paar gemiddeld 4 jongen krijgen komen er daarnaast nog vele tienduizenden vogels uit het buitenland tijdens de trek. Enig moment kunnen er dus meer dan 100.000 Spreeuwen in Limburg aanwezig zijn.

Een belangrijk deel van de Spreeuwen-populatie broedt in de bebouwde kom, met name in de sterk verstedelijkte gebieden bij Roermond, Maastricht en de Oostelijke Mijnstreek (SOVON 2002). Ook aan de randen van sommige loofbossen, met name daar waar zich boomholten bevinden, wordt door Spreeuwen gebreed.

Sinds de tachtiger jaren is ook in Limburg het aantal Spreeuwen afgenomen (zie *Afbeelding 15-3*). Langjarige monitoring gegevens van de Spreeuw als broedvogel laten in de periode 1984-2001 vooral een afname zien in bossen, natuurgebieden en deels ook in steden. Met name de omzetting van wei- in bouwland heeft een afname in voedselaanbod veroorzaakt. De broedpopulatie in Limburg vertoont de laatste 10 jaar een lichte daling, de niet-broedvogel populatie is stabiel (*Bron: SOVON*).

Afbeelding 15-3: Trend (met betrouwbaarheidsmarge) populatieontwikkeling Spreeuw in Limburg (SOVON)

15-2 Wettelijke Status & Provinciaal Beleid

De Spreeuw is beschermd in het kader van de Wet natuurbescherming. De wet stelt de bescherming voorop en ingrijpen door de mens is een uitzondering. Bepaalde handelingen mogen alleen onder strikte voorwaarden worden uitgevoerd. Afwijken van de bescherming van dieren is volgens de wet van toepassing bij jacht, bij beheer van populaties en bij het voorkómen en beperken van schade aan erkende belangen.

Afgelopen faunabeheerplanperiode was het mogelijk om een ontheffing voor het doden met het geweer van Spreeuwen aan te vragen. Daarnaast was er in het kader van een project een Vangen & Verplaatsen Ontheffing beschikbaar voor Blauwe Bessentelers. De Spreeuwen werden levend gevangen in een vangkooi en zuidelijker in Limburg, op minimaal 30 kilometer van de vangplek weer losgelaten. Omdat het bijna altijd jonge Spreeuwen betrof, die nog Zuid-West georiënteerd zijn voor de herfsttrek, is in het betreffende seizoen nagenoeg geen van de geringde verplaatste vogels tot nu toe weer teruggekeerd naar de schadelocatie (*Bakker & van Noorden 2011, 2012, 2013, 2014*).

Doel van het project is om de eerste groepsvorming door jonge Spreeuwen te voorkomen, die anders daarna grotere zwermen trekkende Spreeuwen zouden kunnen aantrekken. Hierdoor worden grotere schades bij de teelt van Blauwe Bessen vermeden. De aantallen kunnen van jaar tot jaar sterk verschillen. Tevens was het doel het aantal te doden dieren in het kader van schadebestrijding omlaag te brengen (Vangen & Verplaatsen in plaats van Afschot). Bij het project stierven aanvankelijk nog relatief veel dieren tijdens het vangen en het transport (8 à 10%), maar deze aantallen zijn door verbetering van de methode lager geworden.

De provincie draagt bij aan de kosten voor het door een professioneel bedrijf vangen, wegen, ringen en verplaatsen van de Spreeuwen.

Tijdens het vangen en transporteren van de dieren sterven er nagenoeg geen dieren meer. Met name door zware onweersbuien zijn er de afgelopen jaren incidenteel veel dieren tegelijk in een kooi gestorven.

De aantallen gestorven dieren per jaar zijn echter nog steeds beduidend veel lager dan het aantal anders ter voorkoming van belangrijke schade waarschijnlijk ter plekke geschoten zouden zijn. Werden er tot voor aanvang van het project van 2005 t/m 2008 gemiddeld ruim 1180 Spreeuwen per jaar geschoten, in de periode 2014-2017 was dat 335 Spreeuwen per jaar.

Het project is succesvol gebleken, daarom wordt de inzet van deze methode bij de Blauwe Bessenteelt door de provincie Limburg verder mogelijk gemaakt. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek is deze methode nu naar meerdere deelnemers met Blauwe Bessenteelt uitgebreid, en zal voor de resterende faunabeheerplanperiode 2015-2020 een ontheffing op voorhand voor het inzetten van deze methode worden aangevraagd.

15-3 Potentiële schade aan erkende belangen

15-3.1 Wenselijkheid beheer

De afgelopen faunabeheerplanperiode is er sprake geweest van schade aan erkende belangen. Spreeuwenschade in de kleinfruit-teelt (o.a. bessen, frambozen, kersen) vindt plaats in de periode juni t/m augustus aan het einde van de broedtijd. Spreeuwen zijn sociale dieren, de aanwezigheid van soortgenoten trekt nog meer vogels aan. Hierdoor komt een sneeuwbaaleffect op gang waardoor de groepen steeds groter worden.

15-3.2 Verwachting indien beheer uitblijft

Gezien de huidige zich stabiliserende populatieomvang in Limburg is de verwachting dat in de toekomst belangrijke schade in de provincie kan blijven optreden aan erkende belangen.

15-3.3 Schade aan gewassen

15-3.3.1 Potentiële Landbouwschade

In de Handreiking Faunaschade (*Faunafonds 2009*) wordt aangegeven dat Spreeuwen schade in de agrarische sector kunnen aanrichten in diverse teelten. *Tabel 15-1* geeft een overzicht van de gewassen waaraan schade kan optreden, het type schade en de periode waarin de schade meestal optreedt.

Schadegevoelige Landbouwgewassen

Teelt	Schade	Periode	Opmerkingen
Granen (zomer- en wintergranen)	Pikschade	Voorjaar/Najaar	Kiemend graan
Maïs	Pikschade	Zomer	
Appels & Peren	Pikschade	Zomer/Herfst	
Kersen	Vraat- /Pikschade	Zomer/Herfst	Ook bevuiling & vernieling
Bessen	Vraatschade	Zomer	
Bramen	Vraatschade	Zomer	
Frambozen	Vraatschade	Zomer	
Aardbeien	Pikschade	Zomer/Herfst	
Wijnbouw	Vraatschade		
Bloemen, bloem-zaden, -bollen	Pikschade	Zomer/Herfst	Ook bevuiling
Landbouwhuisdieren	Vraat veevoer		Overbrenging ziekten

Tabel 15-1: Overzicht van de schade die Spreeuwen kunnen aanrichten aan Landbouwgewassen. In de Tabel zijn opgenomen de teelten waaraan schade kan worden veroorzaakt, het type en de periode waarin de schade meestal optreedt (Handreiking Faunaschade - Faunafonds 2009)

In Limburg komen diverse arealen met voor Spreeuwen gevoelige gewassen voor (zie *Tabel 15-2*).

Schadegevoelige Landbouwgewassen Limburg 2016 (in hectares)

Aardbeien, totaal	406	Overig kleinfruit	18
Appels	1.100	Peren	308
Blauwe Bessen	519	Rode bessen, Frambozen Bramen	85
Bloembollen en -knollen, totaal	1.286	Snijmaïs	15.060
Bloemzaden	8	Suikermaïs	120
Fruit, totaal Open grond	2.862	Vruchtbomen	431
Granen, totaal	14.313	Wijndruiven	46
Maïs, corncob mix	625	Zure kersen	269

Tabel 15-2: Schadegevoelige Landbouwgewassen in relatie tot Spreeuwen in Limburg 2016 (Bron: CBS Statline)

15-3.3.2 Schadehistorie Landbouwgewassen

Verspreid over geheel Limburg is de afgelopen faunabeheerplanperiode regelmatig gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot verjaging met ondersteunend afschot in verband met schade. Sinds het begin van het project Vangen & Verplaatsen hebben diverse Blauwe bessen telers zich aangemeld om mee te doen. Zie *Paragraaf 15-6.1* voor een overzicht. Opvallend is dat het van jaar tot jaar kan verschillen hoe groot de schadedruk is, dit komt door het al dan niet aanwezig zijn van grotere zwermen Spreeuwen.

15-3.3.3 Schademeldingen aan Faunafonds in het jaar 2009-2014

In *Tabel 15-3* is de schadehistorie van Spreeuwen in de provincie Limburg gepresenteerd. Uit de gegevens blijkt dat vanaf 2004 de schade door Spreeuwen aan landbouwgewassen aanzienlijk is. In 2007 werd € 59.736 getaxeerd bij 2 Blauwe Bessen telers, dit was 1/4 deel (26%) van het totaal in Limburg getaxeerde schadebedragen door het Faunafonds. Het Faunafonds heeft als standpunt dat schade door Spreeuwen in de regel niet meer voor vergoeding in aanmerking komt, zodat schades door Spreeuwen niet meer door hen worden getaxeerd.

Gewas	2004	2005	2006	2007	2008
Appels en peren					
Fruitboomkwekerij		€ 17.698			
Kersen	0				
Kleinfruit		€ 13.337		€ 59.736*	
Spreeuw Totaal	0	€ 31.035		€ 59.736	

* Schade bij 2 Blauwe Bessen telers getaxeerd, totaal 60ha

Tabel 15-3: Overzicht getaxeerde schade in € veroorzaakt door Spreeuwen per gewas in de provincie Limburg (Bron: Faunafonds; blanco = geen taxaties uitgevoerd, nul = geen schade vastgesteld bij taxatie)

De werkelijke landbouwschade van Spreeuwen in Limburg lag hoger dan de getaxeerde waarde door het Faunafonds. Niet alle grondgebruikers lieten namelijk de landbouwschade taxeren, onder meer vanwege het eigen risico van € 250 per grondgebruiker per jaar. Nu wordt er niet meer getaxeerd, omdat Spreeuwenschade bij kleinfruit in principe niet meer voor een tegemoetkoming in de schade door het Faunafonds in aanmerking komt.

Een indicatieve berekening van de te verwachten schade in de Blauwe Bessenteelt toont aan dat de schade snel kan oplopen:

- Er zijn meerdere groepen van meer dan duizend dieren die maanden in het gebied waar de bessenteelt in Limburg plaatsvindt blijven hangen (hoogveengebieden);
- In het gebied zijn meerdere bedrijven met per bedrijf gemiddeld 20 hectare teelt Blauwe Bessen;
- Een Spreeuw heeft een lichaamsgewicht van 60-80 gram (Wiersma, 2003; blz. 56);
- Energiebehoefte is gemiddeld 150-180 kJ per dag (Wiersma, 2003; blz. 34);
- 100 Gram Blauwe Bessen bevat 270 kJ ~ 65 kcal (Voedingscentrum 2012);
- Een Spreeuw die vooral op de Blauwe Bes foerageert voorziet met een opname van 60 gram geheel in zijn dagelijkse energiebehoefte (60 gr x 2,7 kJ/gram bes = 165 kJ);

- In een zwerm Spreeuwen zitten al snel 1000 dieren (soms wel meer: tot duizenden dieren per zwerm);
- Per dag kunnen die 1000 dieren in totaal 60 kg bessen consumeren (en een veelvoud aanpikken / van de struik trekken en niet geheel opeten / verlies door het in de struik invallen: de bodem is bedekt met een laag bessen nadat een zwerm is ingevallen);
- Dit vertegenwoordigt een minimale schade van gemiddeld € 7,50 x 60 = € 450 PER DAG per zwerm in het betreffende gebied. De gehanteerde schadedrempels van € 250 per bedrijf zal op deze manier snel bereikt worden.

15-4 Preventie & Schadevoorkomende maatregelen

Onderstaand overzicht is ontleend aan de Handreiking Faunaschade en geeft een opsomming van maatregelen, die genomen kunnen worden ter voorkoming en beperking van schade aan landbouwgewassen door de Spreeuwen:

Vlaggen	Afschot / verjaging	Angstkreten
Knalapparaten	Vogelafweerpistool	Flitsmolen
Nabootsing roofvogel	Elektronische geluidsgolven	
Fladderprojectiel	Kleppermolentjes	

(Voor meer gedetailleerde toepassingen, zie genoemde Handreiking).

Het combineren en regelmatig wisselen van de diverse methoden wordt aanbevolen.

Inmiddels is ook de Faunafonds Preventiekit Kleine Zangvogels beschikbaar (*Faunafonds website*)

15-5 Gewenste Stand

Een stand waarbij het voortbestaan gewaarborgd is doordat slechts incidenteel aan verjaging ondersteunend afschot plaatsvindt, en de inzet van vangkooien er toe kan bijdragen dat per saldo er minder dieren de dood vinden ter beperking van schade aan erkende belangen.

15-5.1 Methode van inventarisatie en nauwkeurigheid

De provincie en SOVON voeren tellingen uit. Daarnaast is er een registratie van alle met ontheffingen gedode dieren.

15-6 Beheer

15-6.1 Beheer: Gevoerd Beheer afgelopen periode

In de afgelopen faunabeheerplanperiode was een ontheffing Spreeuw Geweer voor aan verjaging ondersteunend afschot beschikbaar om bij optredende schade aan erkende belangen te kunnen worden doorgeschreven. Daarnaast was er in het kader van het Vangen & Verplaatsen project ook een ontheffing Spreeuw Vangen & verplaatsen.

15-6.1.1 Beheer: Afgegeven Ontheffingen & Uitgevoerde Maatregelen Afschot

In Tabel 15-4 wordt een overzicht van het aantal afgegeven ontheffingen, meldingen gebruik en afschot gegeven van 2005-2017. Van oktober 2013 tot en met juni 2014 was er wegens een gerechtelijke uitspraak geen ontheffing tot afschot beschikbaar.

		Noord-Limburg	Midden-Limburg	Zuid-Limburg	Totaal
2005	Aantal	3	2	3	8
	Meldingen	5	2	2	9
	Afschot	989	23	23	1.035
2006	Aantal	3	2	3	8
	Meldingen	3	1	1	5
	Afschot	97	132	0	229
2007	Aantal	3	2	3	8
	Meldingen	7	5	1	13
	Afschot	1.604	435	32	2.071

2008	Aantal	3	2	3	8
	Meldingen	4	7	2	13
	Afschot	1.038	305	40	1.383
2009	Aantal	4	2	2	8
	Meldingen	4	2	1	7
	Afschot	99	287	32	418
2010	Aantal	4	2	2	8
	Meldingen	1	7	1	9
	Afschot	46	274	32	352
2011	Aantal	4	1	1	6
	Meldingen	3	2	1	6
	Afschot	1145	5	45	1.195
2012	Aantal	3	3	1	7
	Meldingen	6	8	1	15
	Afschot	924	491	41	1.456
2013	Aantal	0	1	0	1
	Meldingen	0	1	0	1
	Afschot	0	0	0	2
2014	Aantal	1	0	0	1
	Meldingen	0	1	0	1
	Afschot	0	217	0	217
2015	Aantal	2	0	0	2
	Afschot	788	0	0	788*
2016	Aantal	1	0	0	1
	Afschot	137	0	0	137
2017	Aantal	4	2	0	6
	Afschot	180	21	0	201

Tabel 15-4: Overzicht ontheffingen Spreeuw Geweer 2005-2017

*Het oorspronkelijke aantal afgemelde gedode dieren van 1666 stuks bleek op een invoerfout te berusten.

15-6.1.2 Beheer: Uitgevoerde Maatregelen Vangen & Verplaatsen

In Tabel 15-5 wordt een overzicht gegeven van het aantal afgegeven ontheffingen, het aantal gevangen dieren en het aantal gestorven dieren van de Spreeuw Vangen & Verplaatsen ontheffing van 2008-2017.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal gebruikte Machtigingen	3	3	3	3	5	12	12	9	11	17
Aantal Gevangen dieren	396	599	103	478	769	445	1.229	901	2053	846
Aantal gestorven dieren	28	40	16	44	52	26	92	51	134	118
% Gestorven / Gevangen	7%	7%	16%	9%	7%	6%	7%	7%	6%	14%

Tabel 15-5: Overzicht ontheffingen Spreeuw Vangen & Verplaatsen 2008-2017

Tijdens het vangen en transporteren van de dieren sterven er nagenoeg geen dieren meer. Met name door zware onweersbuien zijn er de afgelopen jaren incidenteel relatief veel dieren tegelijk in een kooi gestorven. De verplichte schuilgelegenheid in de vangkooi zal hierop worden aangepast.

15-6.2 *Beheer: Uitvoering Beheermaatregelen*

15-6.2.1 *Beheer: Gewenste maatregelen*

Een ontheffing op voorhand voor verjaging met ondersteund afschot wordt voor de looptijd van de Faunabeheerplanperiode aangevraagd.

Daarnaast wordt een ontheffing op voorhand worden aangevraagd voor het Vangen & Verplaatsen van Spreeuwen ter voorkoming van schade aan de teelt van Blauwe Bessen.

Uit het project is gebleken dat vangen en verplaatsen effectief is, en bovendien in bepaalde gevallen een alternatief kan bieden voor het doodschieten van Spreeuwen bij gewasschade.

Werden er tot voor aanvang van het project van 2005 t/m 2008 gemiddeld ruim 1180 Spreeuwen per jaar geschoten, in de periode 2014-2017 was dat 335 Spreeuwen per jaar. In de buurt van de locatie van de vangkooi mag geen afschot gepleegd worden, zodat geconcludeerd kan worden dat de vangkooi een alternatief is voor het afschot op die percelen ter voorkoming en beperking van gewasschade.

Indien de methode voor Spreeuwen in de praktijk in de faunabeheerplanperiode werkzaam blijkt, kan deze in de toekomst ook door (groepen van) andere fruittelers van zeer kapitaal intensieve gewassen anders dan Blauwe Bessen worden ingezet als alternatief voor afschot, mits dit qua kosten redelijkerwijs van hen verlangd kan worden. Opgemerkt dient te worden dat bij het verplaatsen van de Spreeuwen de telers van andere gewassen er geen last van mogen gaan ondervinden. Dit zal worden gemonitord, o.a. aan de hand van het terug melden van ringgegevens bij afschot of vangen elders: alle verplaatste dieren zullen worden geringd.

Omdat er toch nog wel enige sterfte optreedt bij het Vangen & Verplaatsen, is gekozen om deze manier van schadebeperking allereerst in te zetten bij de meest schadegevoelige gewassen, dit in verband met de anders mogelijk te grote impact op de Spreeuwenpopulatie.

Doelstelling van de “Vangen & Verplaatsen”-ontheffing is dat naast een effectievere schadepreventie ook het totaal aantal tijdens de schadebestrijding gedode dieren zal kunnen afnemen. Het effect van de methode zal daarom gedurende de looptijd gemonitord en geëvalueerd worden, en indien nodig worden aangepast. Een deel van de kosten van de uitvoering en de monitoring (het ringen en het verplaatsen van de Spreeuwen) zal worden gedragen door de provincie.

Middels ontheffing was het toegestaan om een aantal; bemachtigde Spreeuwen te laten overwinteren en om ze tot kweek te brengen, en deze dieren dan het volgende jaar als 1^e lokkers in te kunnen zetten. De afgelopen winters is gebleken dat de kweek in gevangenschap zeer omslachtig is en veel kennis en vakmanschap vereist. Hierdoor is het problematisch om voldoende lokkers voor het nieuwe Vang- & Verplaatsseizoen beschikbaar te hebben.

In aanloop naar de Wet natuurbescherming is daarom vanuit de provincie Limburg aan het Ministerie voorgesteld om het in de nieuwe wet mogelijk te maken dat bemachtigde Spreeuwen gedurende langere tijd als lokvogels ingezet zouden mogen worden. Op advies van de Raad voor Dieraangelegenheden, op aangegeven van de Vogelbescherming, zou het vangen en vervolgens gedurende lange tijd als lokvogel inzetten van daarvoor in alle vrijheid opgegroeide Spreeuwen teveel stress opleveren, derhalve zou er alleen met in gevangenschap opgegroeide dieren gewerkt mogen worden al lokkers: deze hebben geen vrijheid gekend en ondervonden door het ontbreken daarvan derhalve geen stress. Het verzoek is derhalve door de Minister op deze gronden niet in de wet opgenomen.

Voorstel in dit faunabeheerplan Spreeuw is nu om, naast de mogelijkheid van het kweken van Spreeuwen in gevangenschap met bemachtigde Spreeuwen, op basis van het advies van de Raad voor Dieraangelegenheden een aanvullende ontheffing aan te vragen voor het in de vrije natuur gaan laten broeden van vrij-vliegende Spreeuwen in speciaal daartoe op te hangen nestkasten, waarbij vervolgens de jonge vogels in het nest voorzien worden van een pootring. De speciale nestkasten zullen vervolgens vlak voordat de jongen kunnen uitvliegen worden geleegd. De ouderdieren blijven daarbij vrije vogels, de dan zelfstandige jonge Spreeuwen (die nooit de vrije vlucht gekend hebben) zullen dan verder in een daartoe geëigende kooi opgroeien, en later in het seizoen als lokker kunnen worden ingezet.

Gebleken is uit het project tot nu toe dat met de juiste verzorging en voeding de gevangen jonge Spreeuwen zeer goed overleven in een vangkooi en in gewicht toenemen. Het aantal op deze manier te verkrijgen lokkers zal maximaal 50 dieren betreffen. Ook dient de opfok te geschieden door een deskundige vogelhouder. Alle dieren worden geringd, en er dient een logboek te worden bijgehouden zodat altijd alle dieren te traceren zijn. Ontheffing zal worden aangevraagd op grond van Wn art 3.3 lid 4b onder 6: “om te vangen, het onder zich hebben of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan”.

Alle handelingen aan de vogels (zoals vangen, verplaatsen, ringen, uit nesten halen e.d.) zullen door een deskundige worden uitgevoerd. De provincie draagt bij aan de kosten voor het door een professioneel bedrijf vangen, wegen, ringen en verplaatsen van de Spreeuwen. De sector Blauwe Bessentelers betaald zaken als vangkooien, nestkasten, de winteropvang- en opgroei volières, verzorgt de dagelijkse controle en verzorging en draagt de voerkosten.

De ontheffing zal naast het houden van overwinterende Spreeuwen in gevangenschap met als doel tot nakweek te komen, ook het ringen, het bemachtigen, het opgroeien, het houden ervan in gevangenschap en de inzet ervan als lokvogel van de jonge Spreeuwen moeten mogelijk maken.

15-6.2.2 Plaats van Beheer

Op of in de onmiddellijke nabijheid van de schadepercelen:

- Afschot: tot 100 meter van het schadeperceel;
- Vangkooi: te plaatsen op landbouwpercelen tot maximaal 500 meter van het schadeperceel om de Spreeuwen niet extra te lokken naar de kwetsbare percelen; afwijkende afstanden slechts bij voldoende onderbouwing (bijvoorbeeld precies tussen enkele schadegevoelige percelen in die bij elkaar in de buurt liggen).

15-6.2.3 Beheer Periodes

- Afschot: Gedurende de periodes dat gewassen (zoals kleinfruit, appels, en wijnbouw) gevoelig zijn: 1 mei tot en met 31 oktober;
- Vangkooi: Gedurende de periodes dat hoog schadegevoelige gewassen kwetsbaar zijn en de jonge Spreeuwen gaan vliegen (15 mei tot en met 31 oktober of einde oogst indien eerder);

15-6.2.4 Uitvoering Beheermaatregelen

15-6.2.5.1 Inventarisatie Populatie

Zie Paragraaf 15-5.1.

15-6.2.5.2 Meldingssysteem

- Voordat een ontheffing Spreeuw Geweer of Vangen & Verplaatsen middels een Machtiging wordt doorgeschreven zal er eerst een aanvraag voor een machtiging bij de Faunabeheereenheid Limburg moeten worden gedaan. In de aanvraag dient vermeld te worden waar het schadeperceel ligt, welke grondgebruiker het betreft, wie de verjagingsactie zal uitvoeren, bij welk gewas er schade is, hoe groot het schadeperceel is en welke verjagende maatregelen al zijn getroffen. Een veldinspectie kan dan door medewerkers van de provincie worden gedaan om te controleren of aan de voorschriften van de ontheffing wordt voldaan (zie *Bijlage 15-5* voor een overzicht);

15-6.2.5.3 Methodiek Ontheffingen algemeen

- De houder van de ontheffingen op voorhand is de Faunabeheereenheid Limburg (FBE);
- De uitvoering van de beheermaatregelen wordt gecoördineerd door de FBE;
- De FBE stelt een systeem voor verslaglegging van gegevens en beheermaatregelen ter beschikking;

- De FBE adviseert grondgebruikers bij de uitvoering van schadevoorkomende en beperkende maatregelen, middelen en methodieken;
- De machtiging gebruiker (grondgebruiker, jachtaktehouder, uitvoerder of WBE) is verantwoordelijk voor de verslaglegging van de uitgevoerde beheermaatregelen, de FBE is verantwoordelijk voor het verzamelen en aanleveren van de verslaglegging aan Gedeputeerde Staten van de provincie.
- Toezicht op naleving voorschriften ontheffingen ligt bij de provincie

15-6.2.5.4 Methodiek Ontheffingen Vangen & Verplaatsen

Aan het gebruik van de vangkooien zijn richtlijnen verbonden, deels gebaseerd op de uitkomsten van het project. Voor een overzicht van deze richtlijnen zie *Bijlage 12.1*, voor een constructietekening zie *Bijlage 12.2*, en voor een voorbeeld voor het logboek (registratie van alle gebeurtenissen inclusief dode vogels) zie *Bijlage 12.3*.

15-6.3 Duurzame staat van instandhouding

Voor verjaging ondersteunend afschot geldt dat de duurzame staat van instandhouding is gewaarborgd doordat dit slechts incidenteel plaatsvindt. Voor Vangen & Verplaatsen geldt dat de meeste gevangen dieren levend elders worden losgelaten.

Het aantal dieren gedood met de ontheffingen in relatie tot het totaal aantal aanwezige dieren in Limburg en zeker in Nederland vormen beiden geen bedreiging van de duurzame staat van instandhouding van de soort. Op enig moment tijdens de schadegevoelige periode van de gewassen kunnen meer dan 100.000 Spreeuwen in Limburg verblijven, waarbij de doodsoorzaak door inzet van de ontheffingen wegvalt tegen de natuurlijke sterfte.

Om toch te waarborgen dat er door het Vangen & Verplaatsen niet opeens veel meer dieren gedood worden of doodgaan als bijeffect van het Vangen & Verplaatsen zal in eerste instantie het aantal te doden dieren gemaximeerd worden.

Voor die gewassen waarbij naast het reguliere afschot ook een Vangen & Verplaatsen ontheffing kan worden aangevraagd zal een quotum van maximaal 3.000 Spreeuwen per jaar voor de beide ontheffingen tezamen gaan gelden, waarbij bedacht moet worden dat het "Vangen & Verplaatsen" zeer waarschijnlijk het afschotaantal zal gaan verminderen (effectievere methode & een verbod op afschot van Spreeuwen in de directe nabijheid van de kooi), zodat per saldo minder dieren doodgaan. Uit de doorlopende monitoring en evaluatie zal moeten blijken of dit aantal aangepast kan of moet worden.

Verder zal de "Vangen & Verplaatsen" ontheffing in eerste instantie alleen ingezet worden bij hoog schade gevoelige gewassen, momenteel teelten van Blauwe Bessen. Het aantal dode dieren als bijeffect van het Vangen & Verplaatsen, monitoring en ringen zal mede daardoor beperkt blijven.

Het vangen zal verder niet dienen te gebeuren nabij slaapplekken, omdat daar dieren verzamelen vanuit een veel groter gebied dan de schadepercelen.

15-6.4 Effectiviteit van de beheermaatregelen

Spreeuwen zijn zeer slimme dieren. Het regelmatig wisselen van diverse werende middelen is dan ook noodzakelijk, als ook het plegen van ondersteunend afschot, omdat anders snel de afschrikkende werking verdwijnt.

Het project met Vangen & Verplaatsen is in de betreffende jaren dermate effectief geweest dat er nagenoeg geen schade meer in die regio door Spreeuwen kon worden vastgesteld.

Er is op dit moment wel een compleet beeld te krijgen van de preventieve en schadebeperkende maatregelen die in het verleden zijn genomen in de provincie Limburg, maar niet direct van de effectiviteit daarvan. Diverse middelen zoals voorgeschreven door de ontheffingen en het Faunafonds zijn toegepast. Een landelijk onderzoek naar de effectiviteit van de diverse middelen zal mogelijk meer hierover duidelijk maken.

15-6.5 *Beheer in Natura 2000 gebieden*
Zie Paragraaf 3-4 (Algemene Hoofdstukken).

15-6.6 *Monitoring*
Zie Paragraaf 15-5.1.

15-7 *Analyse & Conclusies*

15 -7.1 *Evaluatie afgelopen faunabeheerplanperiode*

Op basis van de Spreeuw Geweer ontheffing voor het beperken van (dreigende) schade in Kleinfruit zijn de afgelopen 5 jaren gemiddeld 645 Spreeuwen per jaar gedood, waarbij opgemerkt moet worden dat een deel van 2013 en 2014 de ontheffing door een gerechtelijke uitspraak niet kon worden ingezet, zodat anders het gemiddelde waarschijnlijk hoger uitgevallen zou zijn.

Het Vangen & Verplaatsen Spreeuwen voor schadebeperking in de Blauwe bessen teelt lijkt tot nu toe een werkzame methode te zijn, er is nagenoeg geen schade gemeld en de sterfte van Spreeuwen ten gevolgen van het vangen en verplaatsen is beperkt: de afgelopen 5 jaren gemiddeld 46 dieren per jaar tegen in totaal 2794 elders weer losgelaten Spreeuwen.

Het is lastig gebleken om aan het begin van het seizoen voldoende lokspreeuwen beschikbaar te hebben. Daarom is in de ontheffing opgenomen dat een beperkt deel van de gevangen Spreeuwen de winter over gehouden mag worden. Na een pilot hiertoe in 2014-2015 is gebleken dat dit succesvol mogelijk was: alle dieren hebben de winter in goede conditie overleefd. Met deze dieren wordt getracht ze tot kweken te brengen.

Wel zou in verband met risicospreiding deze winteropvang over meerdere locaties verspreid worden.

Het kweken is echter een moeizaam proces wat veel deskundigheid en vakmanschap vereist. Daarom is het aanvullend wenselijk om het vangen van jonge Spreeuwen al op 1 mei te kunnen beginnen, zodat er tijdig voldoende lokspreeuwen zijn voor alle deelnemende kooien.

Om in het voorjaar over voldoende lokspreeuwen te kunnen beschikken is het wenselijk dat er middels speciale nestkasten jonge spreeuwen kunnen worden geringd en in gevangenschap worden opgevoed vanaf het moment dat ze vlieg-vlug zijn.

15-7.2 *Analyse populatie ontwikkelingen Limburg*

In Limburg is de broedvogelpopulatie licht dalend, en de niet-broedvogelpopulatie stabiel.

15-7.3 *Wenselijkheid tot duurzaam beheer*

De ervaring over de afgelopen jaren leert dat Spreeuwen vooral in kleinfruit (en dan met name in Blauwe Bessen) aanzienlijke schade kunnen aanrichten. De teelt komt in delen van Limburg veelvuldig voor.

Omdat de aanwezigheid van grote groepen Spreeuwen, met name in de (na)zomer, niet te voorspellen is, is schadebestrijding en preventie vaak een lastige opgave. Om schade te minimaliseren dienen meerdere verjagingsmethodieken te worden ingezet.

Afschot van enkele Spreeuwen is een belangrijke aanvulling op andere verjagingsactiviteiten als onderdeel van de beperking van (dreigende) schade aan Kleinfruit. Voor het verrichten van deze handeling is een ontheffing op voorhand noodzakelijk.

De werkzaamheid van Vangen & Verplaatsen tot beperking van de schade in Blauwe Bessen teelten is in een project onderzocht en zeer werkzaam gebleken, daarom zal ook hiervoor een ontheffing op voorhand worden aangevraagd.

15-7.4 Doelstellingen

Door middel van het inzetten van diverse werende middelen, verjaging met ondersteunend afschot en het Vangen & Verplaatsen van Spreeuwen de optredende schade aan erkende belangen niet te laten toenemen, zonder daarbij de duurzame staat van instandhouding in gevaar te brengen door te streven naar een verlaging van het totaal aantal te doden dieren door het combineren van de verschillende ontheffingen en middelen voor deze diersoort.

15-8 Referenties

- Bakker A. & B. van Noorden, 2011: *Bestrijding Spreeuwenschade in Blauwe Bessenteelt, door middel van verplaatsing van Spreeuwen. Eind-rapportage 2009-2010 Provincie Limburg, Maastricht*
- <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kleine-zangvogels/>
- Voedingscentrum: *Caloriewijzer Blauwe Bessen* (www.voedingscentrum.nl)
- Wiersma, Popko: *Dissertatie "Working for a living", Universiteit Groningen, 2003*

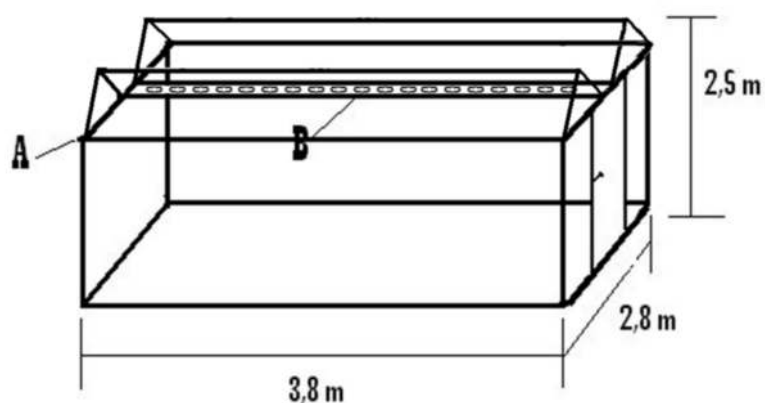
Bijlage 15-1: Richtlijnen gebruik Vangkooi Spreeuwen

- Inzetbaar van 15 mei tot 1 november (of einde oogst indien dat eerder is);
- Inzetbaar uitsluitend bij (dreigende) schade aan hoog schadegevoelige gewassen;
- *Maximaal aantal kooien zal mede gerelateerd worden aan het aantal dieren dat tijdens het vangen overlijdt: Meer kooien geeft kleinere groepen per kooi, daardoor minder stress, dus minder uitval, maar méér kooien kan ook leiden tot in absolute zin meer dieren vangen, en dus ook meer dieren die sterven. Monitoring van het aantal dode Spreeuwen is dus een essentieel onderdeel van deze ontheffing, het aantal kooien zal dus gestuurd worden door deze monitoring en de evaluatie van de data. Het omlaag brengen van het aantal te doden dieren om tot een effectieve schadevermindering te komen is mede een grondslag voor de inzet van de Vang- en Verplaatsontheffing.*
- Richtlijnen waar de Machtiging gebruiker zich aan moet houden:
 - *Dagelijks voldoende voedsel van goede kwaliteit: Kuiken opgroeikorrel nr 2 (Boerenbond / Welkoop / AgriFirm) of vergelijkbaar product (zie Bijlage 12.4; korrels vóór aanbieden mengen met kleingesneden stukjes fruit). Dagelijks voldoende vers water;*
 - *Dagelijkse controle: **Dode Spreeuwen** verwijderen en in **logboek** bijhouden: zie Bijlage 12.3 voor een voorbeeld (dit zal bij iedere machtiging als bijlage worden meegezonden).*
- Richtlijnen voor kooi:
 - *Constructie van de kooi moet veilig voor de dieren zijn, zo dat vogels zich niet verwonden (geen dubbel gaas gebruiken, geen scherpe uitstekende delen, spijkers of draaduiteinden aan de binnenzijde van de kooi);*
 - *Voorkom verstoring en stress van gevangen vogels (plaatsing bijvoorbeeld niet in een buurt waar veel volk of verkeer komt);*
 - *Gebruik van het geweer of vogelafweerpistolen niet binnen 100 meter van de kooi;*
 - *Bescherming tegen regen en felle zon ("Spreeuwenflat": stapel pallets met watervaste afdekplank met overstek, eventueel enkele zijanten met gaasdoek afgedicht);*
 - *Constructie volgens voorbeeld bouwtekening (zie Bijlage 12.2):*
 1. *Afmetingen van de vangkooi 380x280x250 cm (Lengte x Breedte x Hoogte)*
 2. *Metalen gaas honingraat 25 mm (Type gaas: Hexanet Bekaert 25 mm maaswijdte x 0,8mm draaddikte: zie Bijlage 12.2 voor een Afbeelding)*
 3. *Metalen gaas rondom op de bodem ook naar buiten vlak omgeslagen 50 cm, verzwaard met grond, tegels, stenen of balken (tegen het ingraven door roofdieren en Konijnen) OF 50 cm loodrecht naar beneden ingegraven*
 4. *Onderste 30 cm gerekend vanaf de bodem mag van dicht materiaal gemaakt worden (minder snel gaas defecten, duurzamer)*
 5. *Deur van voldoende grootte verplicht voor eenvoudig betreden voor uithalen vogels (aan zijkant of kopse kant naar keuze)*
 6. *(Watervaste) Nokplank (dikte 1,2-1,8 cm) of honingraat gaasrooster (werkt beter) met invliegopeningen op 180 cm hoogte; 380 cm lang en 40 cm breed*
 7. *Invliegopeningen: gaten rond 6 cm diameter (deze maat biedt bescherming tegen invallende roofvogels)*
 8. *22 cm tussenruimte tussen de gaten (= 28 cm hart op hart); totaal ± 12 gaten*
 9. *Invliegopening aan de binnenzijde van de kooi mag rondom voorzien zijn van staven / spijlen tegen uitvliegen (4-6 x 15 cm)*

- Locatie Vangkooi:
 - Tot op maximaal 500 m vanaf het bessenperceel toe te staan, om de aanzuigende werking naar het perceel met Blauwe Bessen zelf te voorkomen, de Spreeuwen in de kooi zullen als een magneet op zwermen werken, en die moeten niet op het schade perceel gaan aantrekken;
 - Afwijkende afstanden slechts bij voldoende onderbouwing en na instemming van de behandelend ambtenaar;
 - De kooi mag ook niet geplaatst worden nabij slaapplekken van Spreeuwen, omdat daar dieren verzamelen vanuit een veel groter gebied dan de schadepercelen.
- Overige richtlijnen voor gebruik:
 - Gespecialiseerd bedrijf komt dieren ophalen en vervoeren;
 - Roofvogels die onverhoopt toch in de kooi komen dienen direct te worden vrijgelaten OF direct te worden aangeboden om te ringen;
 - **Indien door welke omstandigheid dan ook het welzijn van de gevangen dieren niet gegarandeerd kan worden (aanhoudende extreme regenval, extreme hitte, ernstige verstoring door werkzaamheden in de directe omgeving van de kooi etc.) dienen alle op dat moment in de kooi aanwezige dieren direct te worden vrijgelaten!!!**

Bijlage 15-2: Bouwtekeningen Vangkooi Spreeuwen

Spreeuwendangkooi Figuur 1

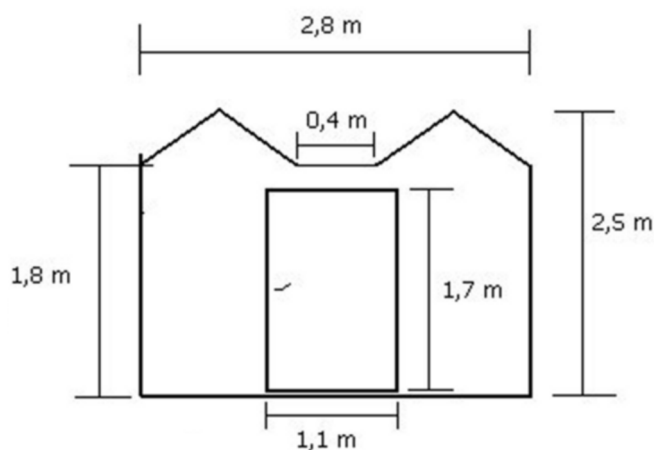
A = Zijwand (zie fig. 2)

B = Nokplank met invliegopeningen (zie fig. 3)

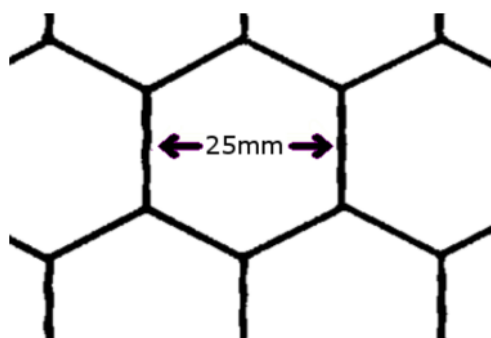

Optionele uitvlieg bescherming

Spreeuwendangkooi Figuur 2

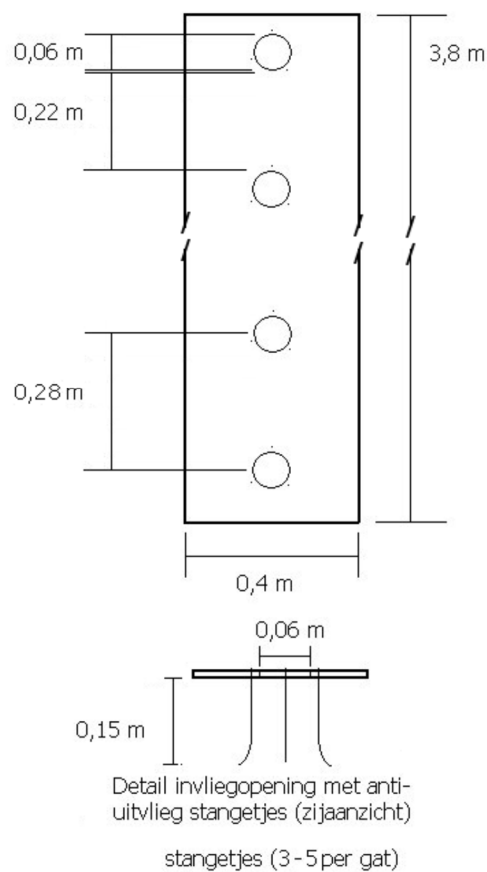

Hexanet gaas (25 mm)

Spreeuwendangkooi Figuur 3

Nokplank met invliegopeningen (B)

Bijlage 15-3: Voorbeeld Logboek (op schaal)

Ontheffing: Vangen & Verplaatsen Spreeuw 2015

Machtigingsnummer: PM2015-0011

Bedrijf: Jansen

Naam Kooi: Zuidveenseheideweg

[illegible]

Bijlage 15-4: Voorbeeld Spreeuwendvoer

In het project werd Kuiken Opgroeikkorrel 2 (*Boerenbondwinkel / Welkoop / Agrifirm*) gebruikt als voer voor in de kooi verblijvende Spreeuwen.

Deze korrel moet vóór het in de kooi plaatsen gemend worden met fijngesneden stukjes fruit.

Op dit voermengsel namen Spreeuwen toe in gewicht tijdens het verblijf in de kooi.

Korrelgrootte: diameter 2 mm, korrellengte 4-8 mm

Samenstelling per 100 gram product (in grammen):

<i>Ruw Eiwit:</i>	<i>17,4</i>	<i>Natrium:</i>	<i>0,17</i>
<i>Ruw Vet:</i>	<i>3,7</i>	<i>Calcium:</i>	<i>1,06</i>
<i>Ruwe Celstof:</i>	<i>5,2</i>	<i>Methionine:</i>	<i>0,42</i>
<i>Ruwe As:</i>	<i>5,8</i>	<i>Lysine:</i>	<i>0,81</i>
<i>Overige Koolhydraten:</i>	<i>62,9</i>	<i>Fosfor:</i>	<i>0,48</i>

Bijlage 15-5 Meldingen Ontheffinggebruik

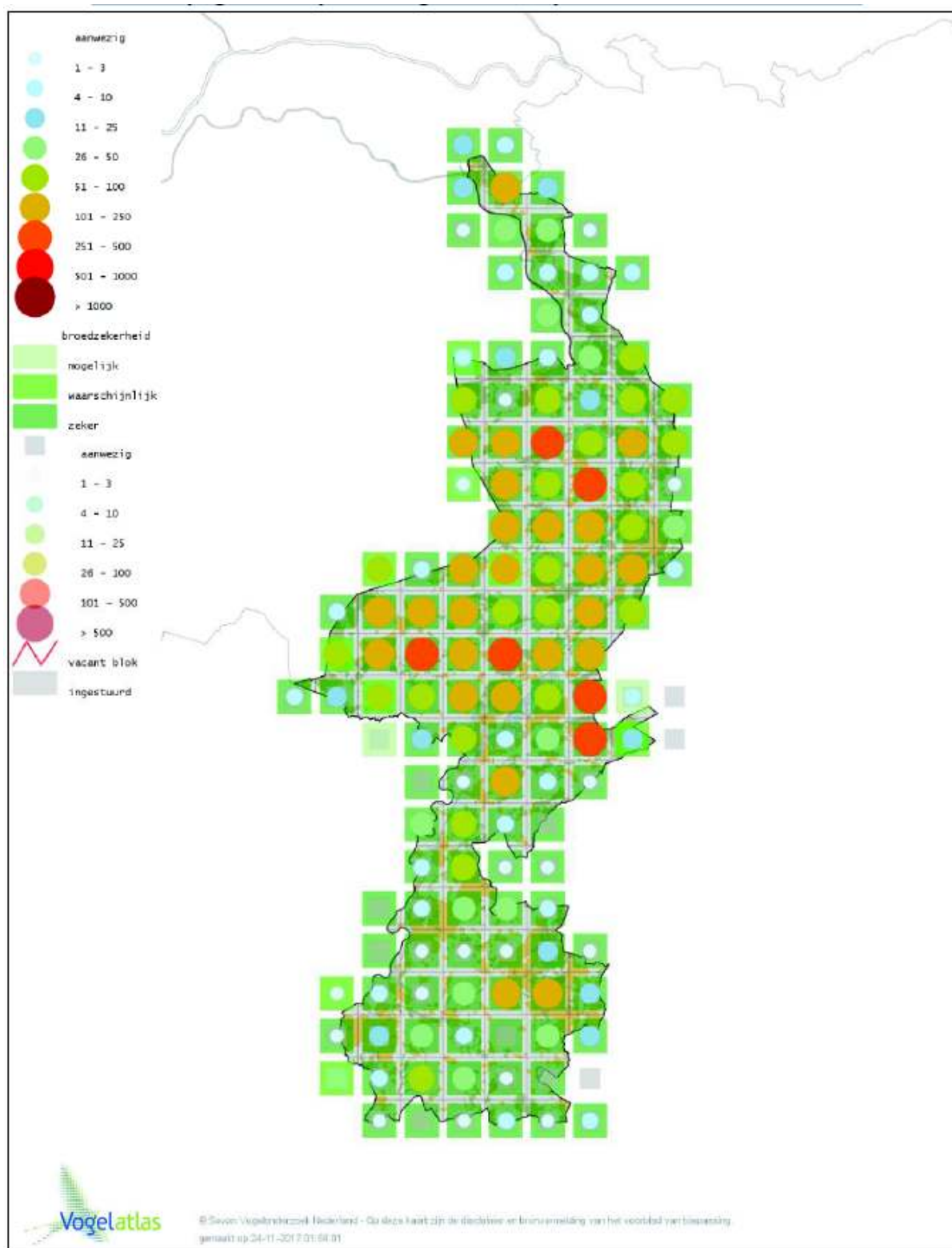
ontheffing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	Opp. (ha.)	belang Schade	uitkomst	opmerkingen veldcontrole
2010-012-16	Spreeuw	11-6-2011	geweer	knalapparaat, verjagen met motor, vliegerroofvogel, afweerpistool, roofvogelgeluid	40,00	blauwe bessen	akkoord	OK
2010-012-16	Spreeuw	15-6-2011	geweer	vogelafschrikpistool, vlaggen rood/wit lint	17,00	blauwe bessen	akkoord	Knalapparaat in werking.. Verder OK.
2010-012-16	Spreeuw	23-6-2011	geweer	vogelafschrikpistool, nep roofvogels en vlaggen van linten	9,00	blauwe bes	akkoord	OK.
2010-012-16	Spreeuw	23-6-2011	geweer	vogelafschrikpistool, vlaggen van kunstmestzakken en kunstmiddel via angstkreten vogels	12,00	blauwe bes	akkoord	OK
2010-012-16	Spreeuw	23-6-2011	geweer	vogelafschrikpistool, vlaggen van linten en kunstmestzakken	1,00	blauwe bes	akkoord	OK
2010-012-16	Spreeuw	10-8-2011	geweer	vogelverschrikker, stokken met ,linten, ballonnen, alarmpistool	3,50	Blauwe bes	akkoord	Vogelverschrikker, stokken met ,linten, ballonnen, alarmpistool. OK
2010-012-16	Spreeuw	11-8-2011	geweer	spiegels, vlaggen, verjagingsballen, platen, geluiden, knallen, rond fietsen	3,50	Blauwe bes	akkoord	OK
2010-012-16	Spreeuw	11-8-2011	geweer	havik (nep), vislijn, schrikbollen (havik), linten, vlaggen, zakken, vogelnetten, ca. 2 ha., verjagen, radio, auto, fiets	4,00	Blauwe bes	akkoord	OK
2010-012-16	Spreeuw	27-6-2012	geweer	vlaggen met linten, vogelafschrikpistool, rond draaiende ballen, geluid, normale roofvogels en zwevend vliegers	8,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	28-6-2012	geweer	trommels, knal / vogel afweerpistool, poppen	1,30	blauwe bes	akkoord	Voldoet aan voorwaarden.
2010-012-16	Spreeuw	29-6-2012	geweer	Knalapparaat, Vlaggen, Afweerpistool	55,00	blauwe bes	akkoord	Kooien voldoen aan voorwaarden.
2010-012-16	Spreeuw	30-6-2012	geweer	stokken met kunstmestzakken, vogelafschrikpistool, middel via angstkreten van vogels	15,00	blauwe bes	akkoord	Voldoet aan voorwaarden.

onthefing	soort onthefing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	Opp. (ha.)	belang Schade	uitkomst	opmerkingen veldcontrole
2010-012-16	Spreeuw	2-7-2012	geweer	stokken met vlaggen, vogelafschrikpistool, gaskanon	12,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	2-7-2012	geweer	stokken met vlaggen, vogelafschrikpistool	1,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	3-7-2012	geweer	stokken met vlaggen, Gaskanon, Vogelafschrikpistool	26,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	6-7-2012	geweer	knalapparaten, Birdy man, Havik ogen, Vogelgeluiden, vogelafweerpistool	27,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	6-7-2012	geweer	knalapparaat, afweerpistool, vlieger, vogelgeluiden, scareyman	13,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	9-7-2012	geweer	stokken met vlaggen en afweerpistool	6,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	11-7-2012	geweer	netten (2ha), ballon vogelverschrikker, gewone vogelverschrikker, imitatie-roofvogel (fladderprojectiel), brommers, geluiden met boxen, verjagen	4,00	Bosbessen	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	16-7-2012	geweer	knalapparaat, vogelafweerpistool, angstkreten, birdguard, linten, 2 valken, verjaging door personen	12,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	21-7-2012	geweer	linten / Vlaggen, Knalapparaten,, fladderprojectiel, Nestkast Torenvalk	0,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	31-7-2012	geweer	vlaggen, alarmpistool	4,00	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	14-8-2012	Geweer	vogelafweergeluiden, stokken met linten, ballonnen, alarmpistool	3,50	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	16-6-2013	Geweer	verjaging dmv handenklap en angstkreten		blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	17-6-2013	Geweer	verjaging		blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	20-6-2013	Geweer	geen		blauwe bes	akkoord	Voldoet aan de voorwaarden
2010-012-16	Spreeuw	1-7-2013	Geweer	geen		blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	4-7-2013	Geweer	vlaggen, vogelafweerpistool	12,7	blauwe bes	akkoord	
2010-012-16	Spreeuw	4-7-2013	Geweer	vlaggen, vogelafweerpistool	4,01	blauwe bes	akkoord	Voldoet aan de voorwaarden
2010-012-16	Spreeuw	4-7-2013	Geweer	vlaggen, vogelafweerpistool	10,3	blauwe bes	akkoord	

onthefing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	Opp. (ha.)	belang Schade	uitkomst	opmerkingen veldcontrole
2010-012-16	Spreeuw	15-7-2013	Geweer	geen		blauwe bes	akkoord	Voldoet aan de voorwaarden
2010-012-16	Spreeuw	2-9-2013	Geweer	geen		blauwe bes	niet akkoord	Afgewezen door Faunabeheere eenheid Limburg.
2010-012-16	Spreeuw	niet	Geweer			ilex sierbessen	niet akkoord	Geen Spreeuwen waargenomen, overniet
2014-	spreeuw	14-7-2014	Geweer	knalapparaat, angstkreten, vlaggen	3,57	blauwe bes		
2014-	spreeuw	18-7-2014	Geweer	quad, in de lucht schieten, vogelafweerpistool, angstkreten	9,93	blauwe bes		
2014-	spreeuw	18-7-2014	Geweer	vlaggen, quad, vogelafweerpistool, nabootsing roofvogel	10,5	blauwe bes		
2014-	spreeuw	18-7-2014	Geweer	vogelverschrikkers, geluid, vogelafweerpistool, nabootsing roofvogel, vlaggen	11,4	blauwe bes		
2014-	spreeuw	18-7-2014	Geweer	nabootsing roofvogel, vogelafweerpistool	12,5	blauwe bes		
2014-	spreeuw	23-7-2014	Geweer	schriklint/koord, nabootsing roofvogel	4,48	blauwe bes		
2010-012-16	spreeuw	1-6-2015	Geweer	scaryman, schriklint/koord, nabootsing roofvogel, geweer als akoestisch middel, hawk eyes, terror kite, 2x /dag rondrijden auto	32	blauwe bes		
2010-012-16	spreeuw	29-6-2015	Geweer	vlaggen, ansiapistool	3,3	blauwe bes		
2010-012-16	spreeuw	8-7-2015	Geweer	vlaggen	4,01	blauwe bes		
2010-012-16	spreeuw	13-7-2015	Geweer	vlaggen, nabootsing roofvogel, geweer als akoestisch middel	4,48	blauwe bes		
2010-012-16	spreeuw	22-10-2015	Geweer	schriklint/koord, vogelafweerpistool, nabootsing roofvogel	5,15	blauwe bes		
2015-10	spreeuw	24-6-2016	Geweer	schriklint/koord, vogelafweerpistool, nabootsing roofvogel	13,8	blauwe bes		
2015-10	spreeuw	24-6-2016	Geweer	schriklint/koord, vogelafweerpistool, nabootsing roofvogel	18,5	blauwe bes		
2015-10	spreeuw	28-6-2016	Geweer	ansiapistool	42,9	blauwe bes		
2015-10	spreeuw	5-7-2016	Geweer	vogelafweerpistool, nabootsing roofvogel, knalapparaat	45,9	blauwe bes		

ontheffing	soort ontheffing	aanvang actie	middel	preventieve middelen	Opp. (ha.)	belang Schade
2015-10	spreeuw	21-6-2017	Geweer	schriklint/koord, vogelafweerpistool, nabootsing roofvogel	10,5	blauwe bes
2015-10	spreeuw	27-6-2017	Geweer	ansiapistool, terror of hawk kite, knalapparaat, nabootsing roofvogel, vogelafweerpistool, geweer als akoestisch middel	32	blauwe bes
2015-10	spreeuw	28-6-2017	Geweer	schriklint/koord, vogelafweerpistool	8,14	blauwe bes
2015-10	spreeuw	11-7-2017	Geweer	geweer akoestisch	7,48	blauwe bes
2015-10	spreeuw	17-7-2017	Geweer	schriklint/koord, vogelafweerpistool	3,95	blauwe bes
2015-10	spreeuw	19-7-2017	Geweer	schriklint/koord, vogelafweerpistool	6,77	blauwe bes

Bijlage 15-6 Voorlopige verspreidingskaart Spreeuw 2016 Broedseizoen
(Bron: www.vogelatlas.nl)

Bijlage 15-7 Voorlopige verspreidingskaart Spreeuw 2016 Winter
(Bron: www.vogelatlas.nl)

